

הרב ישראל דנדרוביץ
מגיד שעורי הירושלמי בקול הדף
מח"ס 'הנחמדים מזהב'
ערך

אמלתרא בנרות הנוכה [ובסוכה]

מה דינו של נר חנוכה המונח למעלה מעשרים אמה אלא שהוא מושך את העין מחמת אלמנטים צדדיים¹? האם העצה של 'אמלתרא' המכשירה טלטול במבוי גם כשהקורה מונחת למעלה מעשרים אמה רלוונטית גם בנר חנוכה? אסקו שמעתתא אליבא דהלכתא

הגמרא, מאי אמלתרא שצירי בה ציורים כעין צפרים וכדומה עיי"ש, והטעם מפני שמסתכלים על זה למעלה ויש בזה היכר אף למעלה מעשרים וכשירה, ואם כן הכי גרע האור של נר חנוכה מאמלתרא, ובוודאי שמסתכלים מחמת האור הנראה למעלה וצריך להיות כשר כמבוי עם אמלתרא - כך שמעתי הקושיה ממנו ז"ל".

את הדברים האלה כותב הגאון רבי ישראל ניסן קופרשטאך³ בתוך ספר תשובותיו 'עני בן פחמא'⁴ מפי השמועה ששמע ובא מאת הרב גוטמאן רבה של אורקאו⁵, אשר

קושיית החידושי הרי"ם או הנפש חיה
והנה שמעתי קושיה - שהגיד לי הרב
המאור הגדול מוה"ר גוטמאן ז"ל אב"ד
אזרקאו בזה - בשם גאון אחד, אינו זוכר
כבירור, או בשם הרב הגאון הקדוש בעל
חידושי הרי"ם זצ"ל"ה או בשם הרב הגאון
המפורסם בעל נפש חיה רבי חיים אלעזר
וואקס זצ"ל"ה מקאליש.

והקשה: הלא קיימא לן במסכת עירובין²
בקורה שהניחה למעלה מעשרים אמה, אם
עשה בה אמלתרא שהיא כשירה, ומפרש שם

1 במאמרינו זה אנו עוסקים גם בשאלת היתר אמלתרא בסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, אלא שזה לעומת זה שאם כלפי סוכה המסקנא בהלכה למעשה היא ברורה ביותר שבוודאי לא מועיל אמלתרא להכשר הסוכה, הרי שבנר חנוכה העלינו כי מסתבר הלכה למעשה להכשיר אמלתרא בנרות חנוכה, וזהו עיקר המכונן במאמרינו זה.

2 עירובין דף ג א.
3 שהיה אב"ד בקהילות פרשיסחא ומאקאווא ועוד ובסוף ימיו התגורר בירושלים.
4 שו"ת 'עני בן פחמא' ירושלים תרפ"ח, אור"ח סי' לב. לא אמנע טוב מלהרוות את צימאון הקוראים המשתוקקים לדעת את המשמעות העומדת מאחרי שם ספר זה, אשר כמדומה לא מצאנו לו חבר במרחבי ספרותינו העשירה, והנני בזה להעתיק שורות ספורות מתוך הקדמת הספר שבה הוא מסביר את מניעיו לקריאת שם זה: "קראתי את שם הספר 'עני בן פחמא' להיות עני בהפך אתון הוא ר"ת: 'ישראל ניסן עיני, ופחמא הוא ר"ת של אבי ואמי ז"ל, שם אאמור"ר היה מ'שה א'ריה ושם אמי מורתיה היה 'חינה פ'עסא, אשר אותיות 'מאחפ' הם אותיות 'פחמא', ומלבד זה הנני זוכר עוד מקטנתו אשר אאמור"ר ז"ל היה לבו בוער כנחלת ממש לעבודת השי"ת וכאשר אמרו חז"ל בפחמן כל שהוא מבעיר את האש... כן היה ליבו תמיד בוער באש", ויעו"ש עוד.

5 התעלמות הקשורות בשמועה זו אינם נמצאות רק בערפל הסוכה את שם השואל, אם זה היה החידושי הרי"ם או הנפש חיה, כי אם גם כלפי והותו של אותו "הרב המאור הגדול מוה"ר גוטמאן ז"ל אב"ד אזרקאו", אשר הוא זה שאמר להרב קופרשטאך את השאלה.

שכן מיום הווסדה של קהילה זו ועד להכחדתה בשנות השואה לא מצאנו שיכהן בה רב בשם כזה. הסופר החסידי הנודע רי"ל לויין בספרו על קהילת אורוקוב (מתוך סדרת 'קהילות ישראל' - 'מגילת פולין') מונה שישה רבנים שניהנו בקהילה זו, ואף אחד מהם אינו עונה לשם זה, לא ככינוי לשם פרטי (טוביה - גוטמאן) ולא כשם משפחה, ומי הוא זה איפוא רב זה שהעתיק את השמועה.

ההשערה המסתברת ביותר היא שכוונתו של הרב קופרשטאך אינה אלא כי אם להרב אלכסנדר ויסקינד הכהן ליפשיץ

מרן הקדוש ז"ל דהלא הניח הקורה במבוי למעלה מן עשרים אם יש בה אמלתרא כשירה דשלטא בה עינא, וכי באמלתרא שלטא עינא טפי מן אור הנרות, ולמה נר חנוכה למעלה מעשרים פסולה".

הצד השווה שבכל שואלים אלו שהלכו בו ונתחבטו בשאלה זו – שלא הגיע לידנו אף תירוץ בשמם! ומכיוון ששאלה זו נוגעת להלכה למעשה באופנים נוספים בהדלקת נרות חנוכה אמרתי לפרוש הדברים כשמלה וללבן את עומק דין אמלתרא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

סוכה ומבוי

כלפי שלושה דברים מצאנו בחז"ל שהכשירים הוא רק עד עשרים אמה ולא יותר, ואם הם גבוהים יותר משיעור זה הרי הם פסולים: סוכה, קורת מבוי ונר חנוכה.

הוא הגיד לו זאת בשמו של מרן רבינו החידושי הרי"ם מגור⁶ או משמו של הגאון רח"א וואקס מקאליש הנודע על שם ספרו 'נפש חיה'.

ובן הקשו היכתן פאר והרה"ק מאוטיניא

אם איננו יודעים אם החידושי הרי"ם התחבט בשאלה זו, הרי שברכות הימים התברר שנכדו הגה"ק רבי חנוך צבי הכהן מבענדין חתנו של מרן רבינו השפת אמת, אף הוא התעכב על שאלה זו. וכך הוא כותב בספרו 'יכתן פאר'⁷: "הנה לכאורה קשה על למעלה מעשרים וכו', ולמה לא יהיה עניין נר חנוכה כמו אמלתרא וכו'"⁸.

ויצוין שגם בשמו של הרה"ק רבי חיים מאוטיניא⁹ מוזכרת שאלה זו, וכפי שהובא בספר 'נימוקי חיים'¹⁰: "בש"ס שבת פרק ב' בסוגיא דחנוכה כשהדליק נר חנוכה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי. הקשה

רבה של אוזקוב בין השנים תרנ"א - תרע"ג. הרב א"ז ליפשיץ היה חסיד גור מובהק ומתלמידיו המוערכים והחביבים ביותר של מרן רבינו החידושי הרי"ם ז"ע אשר התייחס אליו בהערכה רבה ושוחח עימו רבות בדברי תורה כמו כן היה בידידות עמוקה עם הגאון רח"א וואקס בעל הנפש חיה ועמד עימו בקשרי מכתבים, שחלקם אף התפרסם בספר 'נפש חיה' (פיטסקוב תרל"ו. אה"ע סי' לב-לג) ואשר מפתחת מכתבו אליו ניתן ללמוד על היחס המכובד אותו רחש אליו שכן כך כתב לו: "לכבוד ידידי הרב המה"ג חרף ובקי נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מוהר"ה אלכסנדר זיסקינד נ"י האבד"ק פיאנטקע יע"א". גם ראה 'נפש חיה' (פיטסקוב תרל"ו. אר"ח סוף סי' ד): "וזאת הראה לי כבוד ידידי הרב המה"ג מה"ו זיסקינד נ"י אבד"ק פיאנטקי, ומחזקינא ליה טיבותא".

נמצא שהן לפי השנים והן לפי קווי האופי מסתבר שמעתיק השמועה אינו אלא כי אם רב זה אשר דלה מים מבראם של גאונים הדור הלא, ואין זה רחוק לומר שברכות הימים נתחלף לבעל 'עני בן פחמא' שמו המדויק של רב קהילת אוזקוב (בפרט שבזרוגן היידישאי ישנו דמיון מסוים במשמעות כינויי השמות זיסקינד וגוטמאן אשר שניהם באים כתואר של חביבות לאדם) ומוזה נולדה הטעות כאן אשר כעת באה על פתרונה בשלום.

6 וראה זה חרש אשר מצאתי שמועה נוספת בשם רבינו החידושי הרי"ם העוסקת ממש בענין זה של אמלתרא שתכשיר מצוה למעלה מעשרים אמה, וכך הביאו ב'קובץ תורני מרכז' (גור, כרך ט עמוד שצה): "בגמרא 'סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה' ע"ש. הרה"ח רבי בניציון ז"ל מאוסטרובה אמר ששמוע מאת החידושי הרי"ם זצ"ל שדקדק, הלא מצוה היא ומסתכלין בה אף למעלה מכ' אמה, וכמו אמלתרא דריש עירובין. ואמר, דכיון שהסוכה פסולה ואינה מצוה אין מסתכלין בה דאין כאן חביבות מצות סוכה (כלומר שאין המסובב נעשה סיבה)".

להלן נרחיב הרבה בעניין זה של אמלתרא בסוכה (וע"ש בקובץ 'הג"ל מה שכתבו עוד בזה), אך הבאנו רעיון זה כאן הן מחמת כי כוחה של קושיה ותירוץ זה יפים גם לנר חנוכה, והן כדי להראות שהחידושי הרי"ם היה עוסק בנידון זה של אמלתרא במצוה, אך כמובן שאין בכך כל ראייה מוכרחת שהוא גם השואל בנידון דידן.

7 'יכתן פאר' ירושלים תשכ"ד, ענייני חנוכה ד"ה הנה.

8 סבורני שאין לקבוע מסמרות ולהוכיח מכך שאם היכתן פאר' כתב קושיה זו בשם עצמו הרי שבוודאי סבו הגדול החידושי הרי"ם לא שאל זאת, שכן כמובן מאליו אין זה מן המוכרח שכל דברי תורתו של זקנו שהיה כמעין המתגבר בתורה היו גלויים וידועים לפניו, וייתכן מאוד שהנכד כיוון לקושיית סב חותנו.

9 מעניין לציין שפטירתו של הרה"ק מאוטיניא הייתה ביום ראשון של חנוכה (בליל שבת קודש פרשת וישב שנת תרצ"ב), ודבר בעתו מה טוב לעסוק ביומא דהילולא רבא ממשנתו בענינא דיומא, ותורתו מגן לנו והיא ימליץ טוב בעדנו.

10 'נימוקי חיים' תל אביב תש"כ, ליקוטים עמוד ער.

שהיה גבוה עשרים אמה, ולאחר מכן אומרת הגמרא¹⁸: "רב נחמן בר יצחק אמר: ...לרבנן, קורה טעמא מאי - משום היכרא. והאי דקתני יתר מפתחו של היכל - סימנא בעלמא", ולהלכה נקטינן כדעת רנב"י שהיתר הקורה הוא משום היכר שמבחינים על ידה את ההבדל בין המבוי לרשות הרבים, ולמעלה מעשרים אין בזה היכר.

בנר חנוכה

בדין נר חנוכה אין הגמרא מפרשת להדיא את הטעם של הפסול למעלה מעשרים אמה אלא היא כותבת בסתמא שהדלקה למעלה מעשרים "פסולה - כסוכה וכמבוי", כשבפשטות נראה שדימיו זה שהגמרא נותנת לנר חנוכה עם סוכה ומבוי הוא כדי ליתן טעם בפסול של נר חנוכה ולומר שסיבת הפסול שווה בשלושתם.

וכאן כמובן נשאלת השאלה: כיצד הגמרא יכולה לכלול את סוכה ומבוי ביחד ובחדא מחתא מחתינהו בעוד שלהלכה מצאנו כי טעמי הפסול שונים מסוכה למבוי, שאם הפסול בסוכה הוא מחמת שאין זה דירת עראי הרי שהפסול במבוי הוא מחמת היכרא דלא שלטא בה עינא.

וביותר, שהלוא הטעם של סוכה אינו יכול להיאמר כלל כטעם אצל נר חנוכה. שכן בשלמא הטעם של מבוי דלא שלטא בה עינא מתאים ויכול להיאמר גם אצל נר חנוכה שמצוותו היא כדי לפרסם את הנס ובאם

המשנה קובעת בתחילת מסכת סוכה¹¹: "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה", ובתחילת מסכת עירובין¹²: "מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה ימעט", ובהתאם לכך גם אומרת הגמרא במסכת שבת¹³: "אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי". אלא שהטעמים אינם שווים בכולם, ומן הראוי לסדר הדברים ולהעמיק בהם היטב.

בדין פסול סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה מצאנו בגמרא¹⁴ שלושה דרכים בהסבר הדבר. לרבה: "עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה, משום דלא שלטא בה עינא"; לרבי זירא: "עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה, למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה, אלא בצל דפנות"; ולרבא: "אמרה תורה, כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, עד עשרים אמה אדם עושה דירתו עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע", והסכמת רוב רבותינו הראשונים¹⁵ שההלכה היא כרבא שטעם הפסול הוא לפי שאין זה דירת עראי.

בדין פסול קורת מבוי המונחת למעלה מעשרים אמה¹⁶ מצאנו שני דרכים, שבתחילה אומרת הגמרא¹⁷: "אמר רב יהודה אמר רב: חכמים לא למדוה אלא מפתחו של היכל"

11 סוכה פ"א מ"א.

12 עירובין פ"א מ"א.

13 שבת דף כ ב.

14 סוכה דף ב א.

15 שו"ע או"ח סי' תרל"ג ס"א, רמב"ם פ"ד מהלכות סוכה ה"א - שפסלו סוכה גבוהה בכל גוויי גם כשיש היכר,

וכן דעת הר"ף והרמב"ן, הבעה"מ והרא"ש ועוד.

16 מבוי הוא סימטא (רחוב קטן) שחצירות פתוחות אליו, וכשהוא סתום (שיש לו שלוש מחיצות) אסרו חכמים לטלטל בו אלא אם כן העמידו בו לחי (עמוד בצד הפתח) או קורה (רחבה טפח המונחת מעל כל הפתח) שאינה גבוהה למעלה מעשרים אמה.

17 עירובין דף ב א.

18 עירובין דף ג א.

שנאמר בהם פסול למעלה מעשרים אמה, וכן כתב הרמב"ן בתירוצו השני כאן²¹.

העצה של אמלתרא במבוי

נמצאנו למדים שלא ראי פסול סוכה למעלה מעשרים אמה כראי פסול קורת מבוי ונר חנוכה למעלים מעשרים אמה; שפסול הסוכה הוא מפני שאין זה דירת עראי, ופסול מבוי וחנוכה הוא מפני שלא שלטא בה עינא ואין מכירים ומבחינים בזה כשזה בגובה של למעלה מעשרים אמה.

והנה מצאנו עצה נפלאה אשר חדשו חז"ל להכשיר קורת מבוי גם כשהיא למעלה מעשרים אמה – "אמלתרא", וכלשון הגמרא במסכת עירובין²²: "אמר רבי אילעא אמר רב: ... ואם יש לה אמלתרא - אפילו גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט".

מבלי להיכנס למשמעות המדויקת של 'אמלתרא'²³ הרי שהכוונה בזה היא לאלמנט

הנרות גבוהים למעלה מעשרים אמה לא שלטא בה עינא ואין פרסומי ניסא, אך מה שייך הטעם של סוכה שהוא משום דירת עראי אצל נר חנוכה.

והסכמת הראשונים היא שבוודאי אליבא דאמת אין הטעם של פסול נר חנוכה למעלה מעשרים אמה אלא משום "דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא"¹⁹, ומה שדימתה הגמרא נר חנוכה לסוכה ולמבוי – פתר זאת הרמב"ן שאין זה אלא לפי שהמאן דאמר שדימה כן דעתו היא אכן שגם בסוכה הפסול הוא משום שלא שלטא בה עינא, ולשיטתו הוא שהשווה זאת²⁰.

אולם הריטב"א כותב שאין צורך בתירוקן זה ושפיר יש לומר שכל מה שדימתה הגמרא את חנוכה לסוכה ומבוי אינו אלא כלפי עיקר הדין וסימנא בעלמא נקט שישנם שלשה דינים

19 רש"י שבת כב א ד"ה פסולה.

20 ומה שדקדקו הראשונים והפכו את הגירסא לומר שרבה הוא המ"ד שאמר כן, זה אינו אלא משום שהגירסא שלפניהם הייתה שרבה הוא המ"ד שאמר כן, והלא רבא להדיא תני לה משום דירת עראי. אולם להגירסא שלפנינו שרב תנחום הוא שאמר זאת שפיר אפשר להניח הגירסא על מכוונה ולומר שדעת רב תנחום הוא כרבה הסוכר משום שלא שלטא בה עינא.

21 בדרך אגב יש לציין שמדברי הרמב"ן והריטב"א אלו מופרך לכאורה חידושו הנורא של השרף מבריסק הגה"ק מהרי"ל דיסקין הכותב בספר תשובותיו (שו"ת מהרי"ל דיסקין, קונטרס אחרון אות ל) שגר שבת שהניחה למעלה מעשרים אמה לא יצא ידי חובתו.

ואם כי אין כאן המקום להאריך בדבריו המתורשים ולעייין בהוכחה שהזכיר שם, מכל מקום מדברי הרמב"ן והריטב"א נראה להוכיח שלא כדבריו, שהרי לדבריהם לא באה הגמרא באומרה "פסולה כסוכה וכמבוי" אלא כדי להשיענו שרק בשלושה דברים ישנו את פסול זה של למעלה מעשרים אמה, ואם כדברי מהרי"ל דיסקין היה להגמרא להזכיר בכריכה אחת גם את נר שבת שהדליקו למעלה מעשרים אמה.

22 עירובין דף ג א.

23 קיימת אי-בהירות מסויימת כלפי ההגדרה המקורית של מושג זה הנקרא 'אמלתרא'. הגמרא עצמה מביאה מחלוקת אם הכוונה היא ל'קיני' או 'פסקי דארזא', והראשונים נחלקים אם כוונת הגמרא במחלוקת זו היא לאמלתרא שהייתה בבית המקדש או שהכוונה היא לאמלתרא הבאה להכשיר את המבוי.

רש"י מסביר שהכוונה היא לאמלתרא שהייתה בבית המקדש, ו'קיני' הכונה היא לכמין 'קיני עופות' שהיו שם, ו'פסקי דארזא' היינו 'כלונסאות של ארז ארוכין תחובין כותל'. ומזה אנו מדמים ולומדים שקיומם של 'אמלתרא' - אלמנטים מושכי עין כמו 'קיני' ו'פסקי דארזא' בקורת המבוי הרי זה מכשיר אותה גם כשהיא מונחת למעלה מעשרים אמה. וראשונים אחרים סוברים שהגמרא מתייחסת ישירות לאלמנטים המצויים בקורת המבוי, כמו ציורים של קיני עופות או שהקורה ארוכה וחשובה.

מעניין לציין שרבינו חננאל מפרש ש'פסקי דארזא' היינו לוח ארז ברוחב ארבעה טפחים, וראיה ניצחת לשיטתו היא שבבבלי מבואר כי שיטה זו של 'פסקי דארזא' היא שיטת בני ארץ ישראל שכן 'במערבא אמרי' כן, והנה בירושלמי (סוכה פ"א ה"א) מפורש כהסברו של רבינו חננאל.

רוב הראשונים ובראשם הרמב"ם (שבת פ"ז הל' טו) פוסקים שההיכר המכשיר במבוי הוא דווקא ב'קיני', (והגמרא

כלפי אמלתרא בסוכה, וכך כתב בחידושו על הש"ס²⁴: "יש להסתפק אי מהני כאן אמלתרא כמו במבוי בריש עירובין ע"ש".

מקרה זה של 'אמלתרא' בסוכה הוא לכאורה נפוץ ביותר, וזאת בהתאם למנהג ישראל תורה לקשט ולפאר את סוכותיהם בנוי סוכה, כך שהשאלה אמורה להיות שכיחה ומעשית: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה אלא שבגובהה ישנם אלמנטים מעניינים ומושכי עין, כמו קישוטי סוכה ייחודיים המביאים את האדם להבחין בסכך – האם סוכה זו כשרה או לא²⁵.

האם אנו אומרים שכשם שבמבוי מועיל ה'אמלתרא' להכשיר את המבוי גם כשהקורה מונחת למעלה מעשרים אמה – כך הוא הדין יהיה בסוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה, או שמה אין דין סוכה שווה לדין מבוי²⁶.

מסוים הנמצא בקורה או לצידו, ולשם משל – קיומם של 'קני עופות' בקורה, ואלמנט זה מושך את העין להביט ולהכיר בו, וההלכה היא שקורת מבוי המושכת את העין באופן ניכר מחמת 'אמלתרא' שיש בה הרי היא מכשירה את המבוי גם כשהיא מונחת למעלה מעשרים אמה.

כעת עלינו לבחון היטב אם עצה זו של 'אמלתרא' המכשירה קורת מבוי גם למעלה מעשרים אמה, אם היא רלוונטית גם כלפי סוכה וחנוכה – האם יש בכוח ה'אמלתרא' להכשירם כשהם למעלה מעשרים אמה?

***

ספק השפת אמת לעניין סוכה

הראשון שהתעורר לעיין בשאלה זו הוא רבינו מרן השפת אמת אשר עלה ונסתפק בזה

מדגישה שההיכר שיש ב'קני' הוא יותר מההיכר שיש ב'פסקי דארו' ולפיכך המ"ד המכשיר ב'קני' לא ייכשר ב'פסקי דארו' ואילו הרשב"א (המובא במ"מ שם) פוסק שאף 'פסקי דארו' הוא היכר המכשיר. בהמשך המאמר נדון עוד בשיטה זו ש'אמלתרא' היא 'פסקי דארו' ועל טיב ההיכר שיש בה, אלא שענה העדפנו להציג במאמר את העניין של 'אמלתרא' באופן כוללני.

24 סוכה דף ב א ד"ה שם בגמ' אמר. ועיין בקובץ 'שערי תורה' (שי"ל בווארשא, חלק ג קונטרס יא סי' סב) שחכ"א מניח כדבר פשוט שנוי סוכה אמור לשמש כאמלתרא להכשיר את הסוכה.

26 בעיה מקורית בעצם היכולת של 'אמלתרא' להכשיר סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, העלה הגאון רבי יצחק יהודה מקוטנא במכתבו הידוע "לקדם כ"ק הרב הגאון הקדוש פאר הדור מגור שליט"א הנדפס בשו"ת 'חסדי אבות' (הנספח לספר 'יבין דעת' פיעטרקוב תרצ"ב, ושם סוס"י יג): "מדי דברי ראיתי בשפת אמת מועד בריש סוכה דנסתפק אי מועיל בסוכה לרבה אמלתרא למעלה מכ'. והנה למ"ד בריש עירובין דהוא קניס, והוא דבר המקבל טומאה, פשוט דהוי מעמיד דבבר המקבל טומאה, דהרי בלא זה הסוכה פסולה, ודמיה לדברי ר"ת בסוכה דף י ד"ה פירס, ותו לא מיד". וכוונתו לשיטת רבינו תם בדין מה ששינוי (סוכה דף י א): "פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר... פסולה" ועל זה הביאו בתוספות: "וכענין זה מפרש ר"ת 'מפני החמה' שמייבשת את הסכך ומתוך כך היה נעשה חמתה מרובה וכן 'תחתיה מפני הנשר' ואם היו עליו נושרין היה חמתו מרובה והסדין מונע מליפול, וכיון שהסדין גורם שעל ידו צלתו מרובה מחמתו פסול".

טוען איפוא בעל 'חסדי אבות' שאם האמלתרא היא המכשירה את הסוכה, הרי שהיא אסורה להיות דבר המקבל טומאה כיון שבלא זה הסוכה פסולה ונמצאת האמלתרא מכשירה את הסוכה.

ואם כי כמובן כל הערתו אינה שייכת באמלתרא שאינה מקבלת טומאה, מכל מקום סבורני שיש לפקפק בקביעתו הפוסלת אמלתרא המקבלת טומאה מדין מעמדי, דהנה כידוע חידש מרן החתם סופר (שו"ת יו"ד סי' רד) כלל גדול אימתי פוסל רבינו תם במקבל טומאה: "דהתם בפירס סדין לא פסלינן דמעמדי הסכך דבבר המקבל טומאה דזה לא נקרא מעמדי כיון שהוא כשר בלאו הכי ואינו אלא מונע, וכסברת הנודע ביהודה ז"ל, אלא שהוא פוסל מטעם סכך פסול שהרי הסדין עצמו ראוי לסכך ולעשות צל על ראשו אלא שהוא סכך פסול נמצא אדם יושב בצל סדין, ורק אם הסדין אינו לצורך ונעשה טפל ובטל לגבי סכך כשר כמי שאינו הוא משא"כ כשהסדין הוא לצורך אפילו רק להני מפירס מכל מקום לא בטיל לסכך והוא ליה איהו גופיה סכך פסול ופוסל". והחתם סופר מאריך שם בשבח שיטה זו והוא מסיים: "ולדעתי נכון הוא וראוי לסמוך עליו לדינא".

נמצא שיש לעיין בנידון דידן האם האמלתרא פוסלת את הסוכה, כיון שבסדין הלוא הוא עצמו סכך פסול ולכן הוא

וזה מכשיר את המבוי גם כשהקורה גבוהה מעשרים אמה, אם כן היה לנו להכשיר גם סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה שהרי הסכך המונח על גביה הוא גם ארוך.

מתרצת הגמרא שהיכר הוא לא מחמת האריכות אלא מחמת החשיבות שיש בהם: "אלא, כיון דקא חשיב אית ליה קלא" – והקול היוצא על כלונסאות אלו מביא את ההיכר.

לשקלא וטריא זו של הגמרא ישנם השלכות הלכתיות מהותיות ביותר, שכן הגמרא שוללת את האלמנט של אריכות הכלונסאות כסימן היכר וזאת מכוח הראיה שהיא הביאה מסוכה, ומסקנתה היא שאין ההיכר אלא מחמת חשיבות הכלונסאות. כך שבמקרה שהכלונסאות הם ארוכות אך לא חשובות אין הם יכולים להתיר מדין 'אמלתרא'.

השפת אמת עצמו מפלפל עמוקות בספיקן זה, אם כי בקיצור דברים כדרכו, ולפי שחביבין עלי דברי קדשו ומילתא אלבישיהו יקירא נסדר את מה שיש לסלסל בשקלא וטריא שכתב בזה²⁷.

הדיון בטיב 'פסקי דארזא'

כשהגמרא נדרשת להסביר את מהות האמלתרא היא מביאה גם את השיטה הבאה²⁸: "כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא: פסקי דארזא" – כלונסאות ארוכים ורחבים של ארז.

הבינה הגמרא בתחילה שההיכר שיש ב'פסקי דארזא' הוא מחמת אורך הכלונסאות, ועל זה היא שואלת: "ומאן דאמר פסקי דארזא מאי טעמא - משום דנפיש משכיה, והא סוכה דנפיש משכיה, וקאמרי רבנן דלא" – אם כל ההיכר הוא האריכות של הכלונסאות

פוסל את הסוכה, משא"כ באמלתרא אין זה עצמו סכך פסול. אולם מאידך גיסא הלוא כאן אין הסוכה כשירה בעצמותה אלא רק על ידי האמלתרא, ושמא בכה"ג לא יהיה היתר זה (וראה מה שכתב מהר"ם בן חביב בתשובתו בתוך שו"ת 'גינת ורדים' אר"ח כלל ב סי' טז ד"ה אמנם יראה).

איבאר דבלאו הכי דברי חתם סופר תמוהים מאוד, שכן כידוע מפורש בספר הישר לר"ת (חלק החידושים, סי' ססד) שהפסול הוא כן משום מעמיד דבר המקבל טומאה, והדרה הערת היסודי אבות' לדונתא.

27 כדי להקל על המעיין הורדתי כאן לשולי הגליון את הנידון הראשון עליו דן השפת אמת כאן, וזאת מחמת הקיצור הרב שהוא תופס בדבריו אלו והקושי שיש בהבנת דבריו (ולדוגמא בעלמא, השפ"א מפנה לעיין ברש"י שם ולא מצינו כל פירוש רש"י על קטע הנידון).

בתחילת דבריו כותב השפת אמת: "ואף על גב דמסקינן התם במבוי היינו טעמא דמהני משום דאית ליה קלא ונבסוכה לא שייך להכשיר משום האי טעמא, נראה דזה אינו אלא למ"ד דאמלתרא היא 'פסקי דארזא' אבל למ"ד 'קניני' שפיר מהני משום היכר, עיין שם ברש"י".

ההפניה אליה שולח השפת אמת היא למסקנת הגמרא (המובאת בהמשך המאמר) כי היתר המבוי הוא לפי 'דקא חשיב אית ליה קלא', ועל זה מדייק השפת אמת שאם כל הכשר הקורה מתבסס על כך ד'אית ליה קלא' הרי שלכאורה דבר זה אינו שייך בסוכה, אך הוא אינו מסביר מדוע באמת זה שייך רק במבוי ולא בסוכה.

וכפי הנראה כוונתו היא להמבואר בהמשך הסוגיא שם: "סוכה דליחיד היא... מבוי דלרבים היא" - סוכה הרי זה מקומם של יחידים ואין רשות ביד כל אחד ואחד להיכנס שם ואילו מבוי הרי הוא כענין רשות הרבים, כך שטיבו של קול שהוא יוצא במקום שרבים מצויים שם ולא בסוכה של יחיד. ואם כן מעלה השפ"א שלכאורה לא שייך שאמלתרא מסוג של 'פסקי דארזא' תכשיר את הסוכה מדין אמלתרא.

אולם השפת אמת עצמו דוחה זאת ואומר שהרי כל נידון הגמרא בקטע זה הוא דווקא למ"ד שאמלתרא זה 'פסקי דארזא' אך להמ"ד של 'קניני' בוודאי שההכשר הוא מכת ההיכר שמבחינים באמלתרא, וא"כ לדעה זו בוודאי שניתן להסתמך על ההיתר של אמלתרא גם בסוכה שהרי מכירים ב'קניני' הנמצאים בה.

ויש להוסיף על דברי השפ"א שהרי כמבואר בסוגיא דהתם הרי שהמ"ד 'פסקי דארזא' מודה שכל שכן ש'קניני' מועיל לאמלתרא, ואם כן נמצא שלכולי עמא יהיה אמור להועיל ההיכר של אמלתרא גם בסוכה.

יצוין גם שבדבריו כאן טמון לכאורה חידוש עצום בסוגיית דעירובין שישנו חילוק בין היכר סתם לבין 'אית ליה קלא' ומפשטות הסוגיית לא נראה שישנו חילוק שכה, וע"ש היטב.

התמיהה של השפת אמת

ועל זה מקשה השפת אמת קושיה קשה כברזל: "איברא דבלא זה²⁹ תמוה התם מאי דפריך בפשיטות והא סוכה נפיש משכיה הלא זה אינו קושיא אלא לרבה".

עלינו לזכור כי רק רבה הוא זה שסובר שפסול סוכה למעלה מעשרים אמה הוא לפי שלא שלטא בה עינא אולם דעתו לא התקבלה להלכה, שכן קיימא לן כדעת רבא החולק ומסביר את טעם הפסול לפי שאין זה דירת עראי.

ולית דין צריך בושש כי רק לדעת רבה יש מקום לדון על אפשרות להכשיר את הסוכה על ידי היכר של שלטא בה עינא, כי רק אם הפסול הוא מחמת שלא שלטא בה עינא – יש למצוא פתרונות כדי שישלוט בו עין וזאת על ידי אמלתרא. אולם אם הפסול הוא כדברי רבא שהלכה כמותו שאין הסוכה דירת עראי, הרי שלא ייתן לנו ולא יוסיף כלום אם יהיה היכר לסכך או לא, כיוון שהפסול אין לו כל קשר עם היכר, והנחת יסוד זו פשוטה וברורה כביעתא בכותחא.

ומעתה כשהגמרא דנה מהו טיב ההיכר שיש ב'פסקי דארזא' – האורך של הכלונסאות או החשיבות שלהם, כיצד היא יכולה להוכיח שלא ייתכן לומר שההיכר זה האורך שהרי גם הסכך בסוכה הוא אורך ובכל זאת אין בכוחו להכשיר סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, הלא מה עניין סוכה למבוי.

הרי אצל מבוי ההיתר של הקורה מבוסס על כך שמכירים בקורה ושלטא בה עינא, כך שאם ניתן להכיר בקורה גם כשהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה הרי היא כשירה, ושפיר מסתבר לומר שגם האלמנט של אריכות הקורה די בו כדי שיכירו בקורה. אולם בסוכה הרי ההלכה היא שפסול הסוכה אינו כלל מחמת שלא שלטא בה עינא כדעתו של רבה אלא קיימא לן כדברי רבא שפסולה כי אין היא דירת עראי, ומה אכפת לנו אם נאמר ששלטא עינא בסוכה על ידי אריכות הקורה שבסכך כשהפסול הוא מחמת טעם אחר לחלוטין³⁰.

ומעתה איך יכולה הגמרא לקבוע שההיכר של 'פסקי דארזא' הוא דווקא בכלונסאות חשובות ולא בקורות ארוכות, כי אם לא כן מדוע הסכך הארוך אינו יכול להכשיר סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, הלא אין הנידון דומה לראיה כלל; שכן הפסול בסוכה אין לו כל קשר אם שלטא בה עינא אם לאו, ולכן הוא יהיה פסול בין בקורות ארוכות ובין בכלונסאות חשובות, שהרי אחרי הכל הוא אינו דירת עראי, ואילו במבוי היינו יכולים להכשיר אפילו בקורות ארוכות גרידא מחמת ההיכר שיש בהם.

לרבה יועיל אמלתרא בסוכה

השפת אמת אינו מתרץ את קושייתו העצומה! כך שאם נתרגם את קושייתו של השפת אמת לשפת ההלכה הרי שברור שאליבא דהלכתא אין כל מקום לדון בסוכה

29 אלו הם דברי קישור לקטע הקודם.

30 ומצוא הדברים יש להמוה טובא על המגיה שבספר שפת אמת הלא הוא חתנו הגאון רבי יעקב מאיר בידרמן שבא להסביר את קושיית חמיו והוא כותב: "ודילמא האי מ"ד לא סבירא ליה בסוכה טעמא דרבה" כשכוונתו היא להטעים את שאלת השפ"א, שאם כל שאלת הגמרא היא רק לפי רבה (המסביר בסוכה את הפסול מחמת שלא שלטא בה עינא) הרי שהתינת לשאול כן אם מ"ד 'פסקי דארזא' סובר כרבה, אבל אל גופא קשיא מנא ליה להגמרא שהוא סובר כמוהו ושמא הוא בכלל נחלק עליו.

והערתו זו צריכה עיון שכן ברור שקושיית השפת אמת היא לא רק מחמת הספק שמא המ"ד של 'פסקי דארזא' אינו סובר כרבה, אלא מחמת הוודאי - שהרי ההלכה נקבעה שלא כדעת רבה, ואם כן קושיית השפת אמת מתבססת על קביעת ההלכה והרי הוא חזקה שבעתיים: כיצד יכלה הגמרא לשאול כשכל שאלתה היא רק אליבא דרבה בעוד שדבריו הם כלל אינם להלכה.

הפסול אינו שווה בשתייהן.

ואם כי זה דבר שאי אפשר לאמרו מכח הסברא, כי מה ענין היכר להכשיר לדין דירת עראי, הרי שמה נעשה ביום שידובר לנו שמדברי הגמרא מוכח ומפורש כן, ומה נענה אבתרייהו.

קושיית האור שמח

ולולי דמסתפינא הייתי מציע מחומר קושיית השפת אמת יסוד חדש בדין היכר בכלל ואמלתרא בפרט, ויבואר בהקדם קושיה עצומה שנתחבט בה הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק בספרו 'אור שמח'³³ בהבנת שיטת התלמוד הירושלמי בפסול סוכה למעלה מעשרים אמה.

בתלמוד הירושלמי לא מצאנו כי אם הסבר אחד לפסול סוכה גבוהה³⁴: "מאי כדון רבי אבהו בשם רבי יוחנן: התורה אמרה 'בסוכות תשב' - עד עשרים אמה את יושב בצילה של סוכה, מעשרים אמה ולמעלן את יושב בצילן של דפנות" - ושיטה זו מקבילה ברעיונה עם דעת רבי זירא שבתלמוד הבבלי, אם כי יש ביניהם שינויים קלים.

והנה בהמשך דברי הירושלמי שם שנינו: "רבי יעקב בר אחא בשם רבי יאשיה: בשאין דפנותיה עולות עמה, אבל אם היו דפנותיה עולות עמה - כשירה". כאן מביא הירושלמי את היסוד שאותו גם למדנו בבבלי: "דאמר רבי יאשיה אמר רב: מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך, אבל דפנות מגיעות לסכך - אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה".

להכשיר אותה באמלתרא כשהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, שהרי ההלכה היא כרבא שהפסול הוא מחמת שהסוכה אינה דירת עראי, כך שהיכר של 'אמלתרא' אינו מעלה ואינו מוריד לזה כלל.

ואכן מסקנתו העשווית של השפת אמת אינה נאמרת כי אם לדעת רבה: "על כל פנים לדינא היה נראה לטעמא דרבה דבסוכה נמי מהני אמלתרא" - רק לרבה הסובר שפסול סוכה למעלה מעשרים אמה הוא מחמת שלא שלטא בה עינא אכן יהיה ניתן לומר שיועיל אמלתרא להכשירה, כשם שזה מועיל במבוי.

אולם ברור שאליבא דהלכתא שפסול סוכה הוא מחמת שאין זה דירת עראי לא יוכלו להכשירו באמצעות אמלתרא כלל ועיקר, כי כמובן שאין כוח ביד האמלתרא להפוך את הסוכה לדירת עראי.

האם להלכה גם יועיל אמלתרא בסוכה?

אך העומד לנגדנו הוא לכאורה עצם דברי הגמרא בעירובין, שכן אה"נ הדימוי של סוכה למבוי הוא תמוה טובא כפי שהקשה השפת אמת והניח בקושיה³¹, אך לא נוכל להתעלם שאחרי ככלות הכל הרי הגמרא כן מדמה את סוכה למבוי³².

וכאן יש מקום לבעל חוב לגבות את חובו ולומר שמריהטת דברי הגמרא מוכח שגם אליבא דהלכתא שפסול סוכה למעלה מעשרים אמה הוא מחמת ההלכה שאין זה דירת עראי עדיין יש סברא לומר שההיכר של האמלתרא יכשיר את הסוכה, כי אחרת הגמרא לא הייתה מדמה את סוכה למבוי אם ההלכה היא שטעם

31 לגודל הפלא, יגעתו ולא מצאתי עוד מי שיתחבט בשאלה עצומה זו שהשפ"א הניח בתימה. וביותר, שגם השפ"א לא שאל זאת במקומו במסכת עירובין כי אם רק במסכת סוכה, והרי זה אומר דרשני.

32 מעניין לציין כי דימויים נוספים בסוגיא שם בין סוכה למבוי סובלים מתמיהה על עצם הדימוי, כשדוגמא לכך יצוין למה שכתב הגאון מקזיגלוב הגאון רבי אריה צבי פרומר בספרו 'שיח השדה' (פיעטרקוב תרע"ג, שער הכללים כלל יב עמ' 851) "אמנם גוף דמיון הש"ס שהקשה ממבוי לסוכה תמוה לי מאוד דלכאורה בהשקפה הראשונה לא קרב זה אל זה, דבשלמא במבוי...".

33 'אור שמח' סוכה פ"ה הי"ד.

34 ירושלמי סוכה פ"א ה"א.

גבוהה למעלה מעשרים אמה האדם יושב בצל הדפנות, האם הכוונה היא שבסוכה כזאת אכן יש הן את צל הסכך והן את צל הדפנות, רק מכיוון שיש כאן צל דפנות שוב אין צורך בצל הסכך, והפסול הוא מחמת ההלכה שהסוכה צריכה להזדקק רק לצל הסכך; או שמא הכוונה היא שמחמת גובה הסוכה שוב אין בכלל צל מהסכך אלא רק מהדפנות.

ושיטת רש"י היא כהדרך הראשון שהזכרנו שלעולם יש כאן צל גם מהסכך וגם מהדפנות: "שהצללין מגיעין זה לזה מתוך גובהן של דפנות ואין צריך סכך" והפסול הוא כי צריך שהצל יבוא רק מהסכך³⁵. ואילו רבינו חננאל מפרש שבסוכה גבוהה אין כל צל מהסכך – "תמצא צל הסכך במקום אחר רחוק מזה המקום שהוא תחת הסכך" והצל הוא רק מהדפנות ולכן הסוכה פסולה³⁶.

והנראה לחדש שבמחלוקת ראשונים זו נחלקו הבבלי והירושלמי, שכן המעיין היטב יראה שינוי משמעותי בין הבבלי לירושלמי בהסבר החיסרון של סוכה שהיא גבוהה. שבעוד שלשון הבבלי הוא: "למעלה מעשרים אמה - אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות" הרי שלשון הירושלמי הוא רק: "מעשרים אמה ולמעלן - את יושב בצילין של דפנות".

הבבלי מדגיש איפוא שהאדם אינו יושב בצל הסוכה, והרי זה כדעת רבינו חננאל שלמעלה מעשרים אמה אין כלל צל מהסכך, ואילו הירושלמי אינו שולל את הצל מהסכך אלא הוא רק אומר שהישיבה היא בצל הדפנות, והרי זה נראה כדעת רש"י שעדיין יש בסוכה צל מהסכך.

אלא שהבבלי קובע בנחרצות כי שיטה זו הסוברת שכאשר הדפנות מגיעות לסכך הסוכה כשירה גם כשהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה אינה נאמרת אלא רק לשיטת רבה הסובר שהפסול הוא מפני שלא שלטא בה עינא, וכיון שהדפנות מגיעות לסכך משלטא שלטא בה עינא, אולם לחולקים על רבה אין כמובן שום מקום להכשיר כשהדפנות מגיעות לסכך.

ואם כן מקשה האור שמח כיצד הירושלמי הרכיבנו אתרי ריכשי, שהרי אם הטעם לשיטת הירושלמי הוא שרק עד עשרים אמה את יושב בצילה של סוכה, אם כן מה אכפת לנו שהדפנות מגיעות לסכך שזהו סברא שיכולה להיאמר רק אם הפסול הוא מחמת שלא שלטא בה עינא כרב.

והוא מסיים את קושייתו: "ורחוק לומר הירושלמי יכוין לטעמא דדריש מקראי 'למען ידעו דורותיכם' דבעי דשלטא ביה עינא, דזה לא נזכר בתלמודין".

מחלוקת הבבלי והירושלמי

ולכד תידוק תחזי שלמעשה הן קושיית השפת אמת והן קושיית האור שמח עולים בקנה אחד, שכן שניהם הבחינו בבעיה דומה והיא שהגמרא מתייחסת לדינים היוצאים משיטת רבה שהפסול משום שלא שלטא בה עינא לפי מי שאינם סוברים כרבה – הירושלמי שמפורש בו שהפסול משום שאת יושב בצילין של דפנות, וסתמא דהבבלי בעוד שההלכה היא כרבה שהפסול משום שאין זה דירת עראי.

וכדי ליישב את שני הקושיות בחדא מחתא עלינו לעבור ולבאר פלוגתא דקמאי שנחלקו בהבנת גדר הפסול שבסוכה שהיא

35 ואף שאם כן היה לנו להכשיר סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים מצד הסברא הנאמרת בעשתרות קרניים שהסוכה כשירה כיון ש'דל עשתרות קרניים איכא צל סוכה', והרי אף כאן יש במציאות צל מהסכך, בכל זאת מסביר רש"י שכאן הסוכה נפסלת מסיבה אחרת כי בלי הדפנות נכנסת החמה מהצדדים ונמצאת חמתה מרובה מצילתה (אם כי ראה בשפת אמת שכבר דן שלכאורה הוה ליה חמתה מחמת דפנות שכשירה).

36 ובדעה זו התחבטו הראשונים רבות, שהרי המציאות היא שיש צל סוכה גם בסוכה שהסכך למעלה מעשרים אמה.

עומק החיסרון הוא כי אין היכר

ויש להטעים את דעת הירושלמי הסובר שאם יש בסוכה צל דפנות הרי היא פסולה ואין אנו מתחשבים כלל בכך שיש כאן גם צל סכך, בכך שהירושלמי גם מכיר במציאות עליה הצביע רבה שבגובה של למעלה מעשרים אמה אין העין שולטת בסכך³⁷.

סבר איפוא הירושלמי שסוכה כזאת שיש בה גם צל דפנות וגם צל סכך, ולא ניתן להבחין בסכך מחמת גובהו למעלה מעשרים אמה בעוד שבדפנות ניתן להכיר, הרי שצל הדפנות שבו ניתן להבחין הוא המכריע ולכן הסוכה פסולה. אולם אם אכן היו יכולים להבחין בסכך הרי שצל הדפנות לא היה מבטל את צל הסכך והסוכה הייתה כשירה³⁸.

ואין זה רחוק לומר שלכן שינה הירושלמי ולא הביא על לימוד זה את הפסוק שהזכיר הבבלי 'וסוכה תהיה לצל יומם' אלא את הפסוק של 'בסוכות תשבו' כי שפיל לסיפא דקרא: "בסוכות תשבו שבעת ימים... למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" – שכן דעת הירושלמי היא שהחיסרון של צל דפנות אינו אלא אם לא מבחינים בסכך ובצל שהוא עושה.

ובזה יעלה ויבוא חידוש נפלא לדעת הירושלמי, שכל האופנים שבהם הכשיר רבה סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה על

ידי שמכירים בסכך, מישך שייכא גם לדעת הירושלמי כדי למנוע את הבעיה של צל דפנות, כי אם הצל סכך קיים הרי שאם מכירים בו הרי הוא מכשיר את הסוכה.

וזכינו שבזה מיושב היטב קושיית האור שמח, כי אכן דעת הירושלמי היא שהחיסרון של סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה הוא מחמת שהאדם יושב בצל דפנות, אך אם הדפנות מגיעות לסכך הרי שהעין שולטת בסכך, ושפיר יכולים אנו להתחשב בכך שיש כאן גם צל סכך והסוכה כשירה.

הבבלי שאל לשיטת ה'מערבא'

השתא דאתינן להכי יתורץ קושיית השפת אמת כמין חומר, דהנה יש ליתן אל לב מי הוא זה המ"ד הסובר 'פסקי דארזא' – הלא זה אינו כי אם דעתם של בני ארץ ישראל – וכלשון הבבלי: "כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא: פסקי דארזא", והמעייין בתלמוד הירושלמי³⁹ עיניו תחזינה מישרים שרק שיטה זו הובאה שם, כך שברור ש'אמרי במערבא' היינו שיטת הירושלמי⁴⁰.

ואם עתה נתבאר שהירושלמי מכיר בכך שהיכר יכול להכשיר סוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה, הרי שבאותה מידה שהדפנות מגיעות לסכך מכשירות את הסוכה על ידי שהעין שולטת בסכך כך גם האמלתרא

37 וכדמות ראייה לכך ראה ב'מרחשת' (ח"א סי' יח) שהוכיח בדעת הרמב"ם שהגם שהוא פוסק כדעת רבא שהפסול הוא מחמת שאין זה דירת עראי עדיין הוא סובר גם את דעת רבה שלא שלטא בה עינא, כך שניתן להשתמש עם ריעוין כזה גם כלפי הסיבה של צל דפנות.

38 עיין ב'יד דוד' (להגרי"ד זינצהיים, אופנבך תקנ"ט. סוכה שם) מה שכתב: "ולע"ד הקלושה הדבר כפשוטו דרבי יירא סבר דבעינן דווקא צל מחמת הסכך ולא דבר אחר, אמנם אם הסכך עושה צל כהוגן וגם דבר אחר עושה צל לית לן בה, ולהכי בעשתרות קרניים כי נסתלק עשתרות קרניים אעפ"כ איכא צל סוכה לכן לית לן בה", ואם כי דבריו באים שלא לפי דעת רש"י שהבאנו אלא לדעת הסוברים שבגבוהה למעלה מעשרים אין צל סכך, מכל מקום נאחזו יכולים ללמוד מכאן שהסברא הפשוטה היא שקיומו של צל נוסף לצד צל הסכך אינו אמור לפסול את צל הסכך, ולכן חידשנו כאן לדעת הירושלמי שאף הוא יסכים לסברא זו עם הנאי ולדעתו אכן הסוכה תהיה כשירה דווקא אם העין שולטת בסכך, שבכך לא היא איכפת לן מהצל הנוסף הקיים כאן.

39 סוכה פ"א ה"א.

40 והגם דאיתא (סנהדרין דף יז ב'): "אמרי במערבא ר' ירמיה" מכל מקום כבר העירו מסדרי השיטות שפעמים הרבה אין זה כך, וראה מה שסידר וליקט בזה באריכות בספר 'בית אהרן' (מגיד, ניו יורק תשל"ה). חלק י מערכת 'אמרי במערבא', ובפרט כאן שמפורש כן בתלמוד הירושלמי שבוודאי הכוונה לשיטת הירושלמי.

נתיישב עתה בטוב טעם שכל דברי הבבלי לא באו כי אם לשיטת 'אמרי במערבא – פסקי דארוזא', אולם לדין פשיטא שאין כל מקום לדמות סוכה למבוי, כי החיסרון של סוכה אינו מחמת שלא שלטא בה עינא אלא מסיבה אחרת לחלוטין כך שהיכר של אמלתרא אינו יכול להיות פתרון עבורו.

למען ידעו – מהסכך עצמו

ברם מתברר שגם לדעת רבה עדיין אין הדברים פשוטים ומחווירים כל עיקר וייתכן שגם לדעתו שפסול סוכה למעלה מעשרים אמה הוא מחמת שלא שלטא בה עינא יהיה מקום לחלק בין סוכה לבין מבוי, ולומר שההיכר של 'אמלתרא' המועיל במבוי אינו מועיל בסוכה.

שכן כך כתב השפת אמת בהמשך דבריו: "אמנם לע"ד יש לדקדק מלשון רש"י ז"ל 'עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך'⁴¹ דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו, ויש לומר דעל ידי אמלתרא לא שייך להיות נקרא 'למען ידעו' וצ"ע".

מחדש כאן השפת אמת הערה נפלאה: התורה תובעת מאיתנו שנדע שאנו יושבים בסוכה על ידי זה שנראה את הסכך באופן טבעי ורגיל ולא על ידי עצות ופתרונות שיסבו את תשומת לבנו לקיום הסכך. "למען ידעו" פירושו ידיעה על ידי הסכך – "דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו" ולא ידיעה על ידי דבר אחר.

וא"כ מעלה השפת אמת את האפשרות לומר שאמלתרא לא תועיל בסוכה מחמת שההכרה בסכך היא איננה טבעית. אכן האמלתרא גורמת שיראו ויכירו את הסכך, אבל אם לא מדובר כאן בראיה טבעית ורגילה במתכונת שקבעו חז"ל אין זו נחשבת כראיית

מכשירה את הסוכה על ידי שהעין שולטת בסכך.

ובזה נענה ונאמר שבוודאי הגמרא בבבלי אינה שואלת את שאלתה המדמה את סוכה למבוי, לפי ההלכה שפסול סוכה הוא מחמת דירת עראי ופסול מבוי הוא מחמת היכרא, שכן ברור שאליבא דהלכתא אין הנידון דומה לראיה כי הסוכה והמבוי שני טעמי פסול שונים לחלוטין יש להם.

כל שאלת הגמרא אינה אלא 'לשיטתו' של המ"ד 'פסקי דארוזא'. הרי שיטה זו היא 'במערבא אמרי' והרי דעת המערבא כפי שהיא מתבארת בתלמוד הירושלמי היא שהדפנות מגיעות לסכך מכשירות את הסוכה, ועל כרחך שהיכר מכשיר את הסוכה על הדרך שפירשנו, ואם כן שפיר הקשה הבבלי שלשיטתו היה לו להכשיר כל סוכה גבוהה למעלה מעשרים מחמת זאת שאורך הסכך הוא למעשה 'אמלתרא', ועל זה תירץ הבבלי שההיכר של ה'אמלתרא' אינו מחמת אריכות הכלונסאות אלא רק מחמת חשיבותם.

למי לא מועיל האמלתרא בסוכה

ובזה נתנה ראש ונשובה למסקנתנו ההלכתית שהעלינו מקודם שעצת אמלתרא בסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה תועיל רק אליבא דרבה הסובר שהחיסרון הוא שלא שלטא בה עינא (וגם לדעת הירושלמי המשלב את החיסרון של 'צל דפנות' עם החיסרון שלא שלטא בה עינא) אולם אליבא דהלכתא דקיימא לן שהפסול הוא מחמת דירת עראי אין כל אפשרות להכשיר את הסוכה על ידי אמלתרא.

והגם שהבבלי דימה סוכה למבוי, ולכאורה היה נראה מכך שעצת ההיכר מועילה גם לפי דעות אחרות, הרי שזאת

41 זה לשון רש"י (סוכה דף ב א): "למען ידעו - עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך, דכתיב ידעו כי בסוכות הושבתו - צויתי לישב, הכי דריש ליה, ואף על גב דאין יוצא מידי פשוטו דהיקף ענני כבוד, מיהו דרשינן ליה לדרשה: דלא שלטא ביה עינא - שאינו רואה את הסכך, וסוכה היינו סכך, כשמה".

הלוא הגמרא ברצותה להוכיח שההיכר ב'פסקי דארוזא' הוא אינו מחמת אריכות הכלונסאות אלא מחמת חשיבותם, הביאה לכך ראייה מהסכך של סוכה שהוא אינו מכשיר את הסוכה למרות אורכו.

ולפי חידושו של השפת אמת, קשה כיצד יכלה הגמרא להוכיח כך בעוד שאין הנידון דומה לראיה, כי יתכן לחלק ולומר שדווקא בסוכה לא יועיל אורך הסכך להכשיר את הסוכה כיון שאורך הסכך הוא לא "היכר בגוף הסכך ומקום הנחתו" כי הרי אין דין שהסכך עליו להיות ארוך, ומחמת שההיכר הוא מחמת אלמנט צדדי חסר בו את היסוד של 'למען ידעו' ולכן הוא לא מכשיר את הסוכה, משא"כ במבוי שאין בו דין של 'למען ידעו' מהיכי תיתי שלא יועיל אורך הכלונסאות להכשירו מדין אמלתרא.

זו למעשה אותה קושיה שהשפת אמת עצמו שאל לפי השיטות שאינם סוברים שפסול סוכה הוא מדין היכר, שאלה אותה השאיר בתימה, אולם כעת הקושיה חזקה שבעתיים שכן גם לפי רבה אין מקום לכאורה לשאלת הגמרא⁴².

זאת ועוד אחרת בדומה לה: הלא כבר הבאנו לעיל את קביעת הבבלי והירושלמי שאם טעם פסול סוכה למעלה מעשרים אמה הוא מחמת היכרא דלא שלטא עינא בסכך, הרי שכל זה הוא אינו אלא דווקא בסוכה שאין דפנותיה מגיעות לסכך שאז אכן חסר בהיכר, אולם באם דפנותיה מגיעות לסכך הרי שעל ידי הדפנות שולטת העין בסכך והסוכה כשירה.

הסכך המקיימת את התנאי של 'למען ידעו'.

דווקא במבוי מועיל אמלתרא, כי אין עניין של היכר בעצם הקורה אלא זו בלבד שהאדם ידע שעד כאן זה רשות הרבים ומכאן ואילך זה מבוי, ואין כל חילוק כיצד ידיעה זו מגיעה אליו, בלחי או בקורה, בראייה של למטה מעשרים אמה או בראייה על ידי אמלתרא, כי הרי בסופו של דבר הוא רואה את המבדיל בין המבוי לרשות הרבים. אולם בסוכה הרעיון הוא שיכירו וידעו בעצם הסוכה, ולפיכך אמלתרא אינה יכולה להיחשב כידעיה.

וכאן חשוב להדגיש שדברי השפת אמת הרי מוסבים על אמלתרא בסוכה כלפי אמלתרא במבוי, והרי אמלתרא במבוי מהותה גם באופן שהקורה בעצמה יש בה אלמנט מושך עין, כמו שהקורה היא רחבה וחשובה יותר מקורה רגילה או שהיא מחוטבת ועשויה בציורים ובכיורים, ובכל זאת סובר השפת אמת כי במקרה דומה בסוכה, כמו שהסכך יהיה מצויר וכיוצא בזה, לא יועיל זה להכשירו מדין אמלתרא, כיון שההיכר צריך להיות מצד עצם וגוף הסכך ומקום הנחתו, ולא מצד דברים צדדיים.

נראה איפוא ממסקנת השפת אמת כי אמלתרא לא תועיל בסוכה גם אליבא דרבה, כיון "דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו", ולכן כל סוגי האמלתרות אינם יעילים בסוכה כי אם במבוי בלבד.

הקושיות בדברי השפת אמת

אך דא עקא שדברי השפת אמת צריכים עיון מהסוגיא בעירובין שעליה אנו דנים.

42 ממהלך סדר דברי השפת אמת נראה כי ייתכן והשפת אמת סבר שדימיו זה של סוכה למבוי מוקשה בלאו הכי וכפי שהבאנו לעיל, כך שאין מקום להוכיח מדימיו זה כנגד הסברא שהוא מזכיר לאחר מכן. אולם ברור שהתמיהה בגמרא מתעצמת יותר לאחר חידוש השפת אמת כיון שממנה עולה כי שאלת הגמרא אינה מסתדרת לפי אף שיטה.

אך ראה זה חרש שלפי המהלך המחודש שהצענו לעיל בביאור דברי הגמרא מתורצת הפליא הקושיה שהצענו כאן על דברי השפת אמת, והוא שהרי נתבאר שקושיה זו היא לדעת רב זירא המשלב את הדין של 'צל דפנות' עם הדין של היכר, אולם רב זירא אינו מניח את הדגש על ההיכר שיהיה בו 'למען ידעו' אלא זו בלבד שההיכר בסכך גורם שנתייחס אל צל הסוכה ולא אל צל הדפנות, ואם כן טיב ההיכר בסוכה הוא כטיב ההיכר במבוי ושפיר מדמה הגמרא סוכה למבוי, ודו"ק.

כך בסכך ארוך וכך גם בדפנות מגיעות לסכך. ולדרך זה יצא שמחד גיסא אכן לא יקשה שני השאלות שהצענו על דברי השפת אמת, ומאידך גיסא כל סוג אמלתרא אחרת שאינה מגוף הסוכה כמו 'קיני עופות' לא תוכל להכשיר את הסוכה.⁴⁴

***

האמלתרא בנר חנוכה עצמו

לאחר שעלה בידינו שהיתר סוכה באמלתרא אינו רלוונטי אליבא דהלכתא שכן סיבת הפסול בגבוהה למעלה מעשרים אמה היא משום 'דירת עראי' ואין כל משמעות להיכר של אמלתרא בכגון דא; ואף לפי שיטת רבה הנותן את סיבת הפסול לפי שאין העיץ שולטת בסכך, יש מקום לדון אם מועיל הפתרון של אמלתרא מחמת סברת השפת אמת שחסר ב'למען ידעו', יכולים אנו לעבור לדון בהיתר אמלתרא בנרות חנוכה.

שאלת האמלתרא בנרות חנוכה מתחלקת למעשה לשתי קטגוריות נפרדות, ואין אנו יודעים אם 'שתיים שהם אחת' יש כאן ודינם שווה ומקביל, או שמא חלוקים הם זה מזה.

למעשה כל נר חנוכה מצד עצמו היה אמור להיות 'אמלתרא', שכן אור הנר הרי הוא

ואף מכאן מוכח לכאורה ההיפך מהכלל שקבע השפת אמת "דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו", שהרי בדפנותיה מגיעות לסכך אין ההיכר מחמת מקום הנחת הסכך שהרי הסכך נמצא למעלה מעשרים אמה, אלא שעל ידי הדפנות מכירים בסכך, ואם מבואר שדפנותיה מגיעות לסכך יכול להכשיר את הסוכה אין כל סיבה לחלק ולומר שאמלתרא אינה מכשירה את הסוכה.⁴³

היכר בכל הקשור לסוכה

אמנם בלעדי דברי השפת אמת שצמצם את ההגדרה של 'למען ידעו' שעליו להיות דווקא "היכר בגוף הסכך ומקום הנחתו" היה ניתן לחדש סברא אחרת על בסיס דבריו ולומר שלעולם מהני אמלתרא בסוכה כמו במבוי, אלא שאם במבוי מועיל כל סוגי האמלתראות הרי שבסוכה התנאי הוא שההיכר צריך להיות בגוף הסוכה, בסכך או בדפנות, אך אם ההיכר הוא אלמנט גלוי שוב אין הוא מועיל בסוכה.

כי אכן ההיכר במבוי הוא שונה מההיכר בסוכה, שבמבוי די בהיכר גרידא על ההבדל בין רשות הרבים למבוי אולם בסוכה יש עניין שיהיה 'למען ידעו' מהסוכה עצמה, אלא שכל דבר הנעשה בגוף הסוכה יכול לשרת את מטרה זו של 'למען ידעו' – שיכירו בסוכה,

43 ידעתי גם ידעתי שהסברא הראשונה היא לומר שקיים חילוק בין היכר שהוא בגוף הסכך או הדפנות, כמו סכך ארוך או דפנות מגיעות לסכך לבין היכר שהוא אינו בגוף הסכך או הדפנות כמו 'קיני עופות' הנמצאים בסוכה אבל הם לא חלק מהסוכה עצמה. אולם ברור שחילוק זה אינו נמצא בדברי השפת אמת המתייחס לאמלתראות באופן כולל וכלפי כל האופנים המוזכרים בגמרא, כשלדעתו "דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו" אין כל מקום לחלק בין ההיכרים השונים אלא ההיכר צריך להיות מצד הסכך שהכשירה התורה ולא מכל טעם אחר.

44 ואפשר גם לומר בדרך נוספת ולחלק בין היכר צדדי בסכך לבין היכר על ידי הדפנות, ולומר שמכיון שהסכך הוא עיקר המצוה הרי שגם ה'למען ידעו' נמצא אצלו באופן צדדי זה מועיל, ולכן גם סכך ארוך יכשיר את הסוכה, אולם דפנות שהם אינם עיקר הסוכה לא יכולים להכשיר את הסכך.

ובסברא זו נוכל לחדש כלפי מה שנחלקו הראשונים כיצד פועל היכר זה של 'דפנות מגיעות לסכך', שרשי' כתב (דף ב ב): "משלט שלטא בה עינא - דרך דפנות" ואילו הריטב"א כתב: "אלא עיקר הפירוש דאע"ג דכל למעלה מעשרים אמה אין דרך להגביה עיניו מ"מ כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעריבן ושלישית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוסה ועומד תחת קירוי א"א שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך, וכן פי' מורי רבינו גר"ו, וראה בערוך לנר שדן מהו הנפקותא בין פירוש רש"י והריטב"א.

ולהאמור עתה ייתכן שרשי' והריטב"א נחלקו עד כמה היכר צדדי הוא עדיין בבחינת 'למען ידעו' הנצרך בסוכה, שרשי' סבר שאפילו שההיכר בא על ידי הדפנות עדיין הסוכה כשירה, ואילו הריטב"א כתב שאין כאן היכר על ידי הדפנות אלא שסיטואציה זו של דפנות מגיעות לסכך פועל אצל האדם להבחין מיד בסכך, ודו"ק.

"הדליק למעלה מעשרים אמה, אע"פ שהכותל מצויר ומכויר, נראה שאין הדלקתו שלימה".

וכך הוא מבסס את פסק ההלכה⁴⁶: "ואע"פ שלענין קורה הנתונה על גבי המבוי מבואר בעירובין דאע"ג דגבוה מעשרים אם עשה אמלתרא דהיינו ציור וכיור כמש"כ בשולחן ערוך סי' שסג סכ"ו, מהני - שאני הכא, דהא הנר גופיה אפשר דחשיב בלילה כמו אמלתרא במבוי ואפילו הכי פסלוהו חכמים, ולכן גם אמלתרא ממש נראה דלא מהני"⁴⁷.

הגרש"ז אויערבאך קושר כאן את שני סוגי האמלתראות שהצענו והוא מוכיח מאחת על חברתה: אם נר חנוכה עצמו לא מועיל מדין אמלתרא הרי שגם לא יועיל אמלתראות אחרות ליד הנר חנוכה, ונר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים בכל מקרה יהיה פסול.

עיון בפסק הגרש"ז אויערבאך

והנה דברי הגרש"ז אויערבאך צריכים תלמוד שכן ערבך ערבא צריך, שהלוא כיצד ניתן להתבסס על נר חנוכה עצמו ולומר שאם הוא לא יכול לשמש כאמלתרא הרי זה ראייה שכל אמלתרא לא מועילה, בעוד שהא גופא קשיא וגדולי האחרונים כבר מתחבטים מדוע באמת לא מועיל נר חנוכה עצמו לשמש כאמלתרא, וייתכן מאוד שקיימת סיבה ספציפית שנור חנוכה עצמו אינו יכול להיות אמלתרא, ואילו אמלתראות אחרים אין כל סיבה שהם לא יועילו.

מושך את העין ומסב אליו את תשומת לב העוברים ושבים. ואם אנו רואים שאמלתרא של 'קיני עופות' מועילה להכשיר את קורת המבוי למעלה מעשרים אמה, היה מן הראוי לכאורה שאף נר חנוכה יהיה כשר למעלה מעשרים אמה.

אולם המציאות היא שחכמים פסלו נר חנוכה למעלה מעשרים אמה, ובזה הם קבעו שנור חנוכה עצמו אינו יכול להיות אמלתרא, אלא שהשאלה היא מדוע באמת אין זה אמלתרא, ומה נשתנה נר חנוכה מכל אמלתרא.

זכור, זו השאלה שעימה פתחנו את מאמרינו הנוכחי, וכפי שהבאנו שגאוני עולם התחבטו כבר בזה: בשו"ת 'עני בן פחמא' הביא כן בשם החידושי הרי"ם או הנפש חיה, וכן הקשה הגה"ק רח"ה מבענדין והגה"ק רבי חיים מאוטוניה – אלא שכל שואלים אלו לא הציעו תשובה לשאלה זו.

אמלתרא ליד הנר חנוכה

גם אחרי שאנו רואים שהנרות חנוכה עצמם אינם יכולים לשמש כאמלתרא, עדיין מקום יש בראש להסתפק מה יהיה דין נר חנוכה שהדליקו למעלה מעשרים אמה אלא שלצידו היה אמלתרא המושכת את העין, מאותם סוגי אמלתראות המכשירות את קורת המבוי, האם אמלתרא זו מכשירה את הנרות חנוכה אם לאו.

וראיתי להגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שנדרש לדון בשאלה זו ופסק בה⁴⁵:

45 'הליכות שלמה' חנוכה פרק יד אות ז, מתוך חידושי בכת"י עמ"ס שבת דף כב א.

46 שם הערה יד.

47 הגרש"ז אויערבאך ממשיך שם: "וכעין שכתב החיי אדם (כלל קנד סט"ו) דבחלון שהוא למעלה מעשרים לבני רשות הרבים פסול, אע"פ שהחלון הוא דבר הבולט וניכר לעין" - ראייה זו היא אינה מפורשת בדברי החי"א אלא מכלל דברי החי"א למדנו שמכך שהוא לא התייחס לחלון כאמלתרא הרי זה ראייה שאין מועיל אמלתרא. והנה הגרש"ז אויערבאך גופיה מציין על כך במוסגרי כי הגם שאין פוסקים כהחי"א שם בזה מ"מ החולקים עליו לא כתבו אלא דבדידיה משערין כיון דלא אפשר אלא בהכי, אבל לא כתבו דניכר הוא לבני רה"ר.

אלא שתמהני על עיקר הראיה כי מהיכי תיתי לומר שחלון שהוא דבר הנפוץ ומצוי ייחשב כאמלתרא, ובפרט שלא כל חלון הוא 'דבר הבולט וניכר לעין' וצ"ע.

המסמיך לכך את תירוצו.

תורף דבריו שם הוא כלפי מה דאיתא⁴⁸:
 "רב ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה צריך
 לברך" והוא מסתפק שם: "מה צריך ליראות
 מרחוק - אם די שרואה רק האור מן הנר
 חנוכה שדולקת מרחוק, או אם צריך לראות
 נר חנוכה ממש אבל על האור בלבד שרואה
 מרחוק אינו רשאי לברך רק כשרואה הנר
 חנוכה ממש כמו שדולקת ביחד השמן עם
 הפתילה לנר חנוכה אז מותר לו לברך".

ועל זה כותב בעל 'עני בן פחמא': "ויש
 להביא ראיה לזה כי צריך לראות גם הנר
 ממש היינו השמן והפתילה כמו שהיא דולקת
 בתוך הנר" - מכח קושיית החידושי הרי"ם
 או הנפש חיה מדוע אין הנר חנוכה עצמו יכול
 להיות אמלתרא - "כי בשלמא במבוי
 כשעושה אמלתרא בהקורה למעלה הרי רואה
 מחמת זה הקורה גם כן, וקורה משום היכר
 ודי בזה. אבל בנר חנוכה עיקר המצוה לראות
 הנר חנוכה כמו שהיא דולקת... דומיא
 דמנורה ובהמנורה היה המצוה הנר והפתילה
 שתדליק בתוך השמן והמנורה אבל האור
 בלבד אין זאת עיקר המצוה... אם כן בוודאי
 בנר חנוכה שנתקן לזכר הנס של המנורה
 עיקר המצוה שיראה הנר דולקת הפתילה
 והשמן יחד בתוך הנר"⁴⁹.

כדי לנסות לפתור את הבעיה עלינו לבדוק
 איפוא את כל הנתונים שהגיעו לדינו עד עתה
 בדין אמלתרא, הן כלפי מבוי והן כלפי סוכה,
 ולעיין בהם כלפי נר חנוכה, הן כאמלתרא
 מצד הנר עצמו והן כאמלתרא על ידי
 אלמנטים צדדיים.

נקדים ונציין שברור שהדיון כלפי חנוכה
 מקביל יותר לדיון במבוי מאשר בסוכה, שכן
 אם בסוכה ההלכה נקבעה שסיבת הפסול הוא
 מחמת 'דירת עראי' ולא משום 'היכר' הרי
 שבמבוי סיבת הפסול היא משום 'היכר' -
 בדיוק כמו בחנוכה שגם בה הפסול הוא משום
 'היכר' שאין מבחינים בפרסום הנס.

אלא שבכל זאת עדיין אנו יכולים לדון
 מהסברות שעלו אצל רבה הסובר בסוכה
 שהפסול הוא משום 'היכר' - שאם אינם עניין
 כהלכה למעשה אצל רבה עדיין יש בהם
 משמעות הלכתית אצל חנוכה בה כולי עלמא
 מודי שהפסול הוא משום היכר.

חידוש ה'עני בן פחמא'

היחיד שמצאתי שמנסה לתרץ את הקושיה
 מדוע נר חנוכה עצמו אינו יכול לשמש
 כאמלתרא ולהכשיר את עצמו גם בגובה של
 למעלה מעשרים אמה, הוא בעל 'עני בן
 פחמא' - מעתיק השמועה שהביא את
 הקושיה בשם החידושי הרי"ם או הנפש חיה,

48 שבת דף כג עמוד א.

49 ואם כנים דברי בעל 'עני בן פחמא' בחידושו זה שישנו חובה לראות את הנר עצמו - השמן והפתילה ולא די באור הנר, הרי שבזה יתיישב כמין חומר דקדוק יפה שהעיר הגה"ק הבני יששכר בספרו 'חידושי מהרצ"א' (שבת כג א) על לשון הגמרא "הרואה נר של חנוכה": "והנה גם תיבת נר מיותר דלא הוי ליה למימר רק 'הרואה צריך לברך', אך דהוה אמנא הרואה הדלקה דווקא, קמ"ל רואה הנר הגם דלא ראה ההדלקה".

ולחידושו הנזכר של בעל 'עני בן פחמא' מתורץ היטב הערה זו, שכן חז"ל בכוננה תחילה הדגישו לנו שדווקא "הרואה נר" - דהיינו עם השמן והפתילה - חייב לברך, אולם מי שרואה את השלהבת גרידא אינו צריך לברך.
 אלא ששהדי במרומים שאין אני יכול לירד אפילו לתחילת דעתו של בעל 'עני בן פחמא' בזה, שהרי רש"י (שבת כג א ד"ה הרואה) ועוד רבים מהראשונים סברי שעיקר דין זה נתקן למי שבא בספינה ורואה את נר חנוכה (ואף בעל 'עני בן פחמא' גופיה הזכירם שם), וכמדומני שהמציאות היא שבראית אדם בינוני אין כל אפשרות לראות ממקום שבתו בספינה את השמן והפתילה שעל היבשה, שהרי זה דבר דק ביותר, ואין מסתבר שהתקנה נקבעה לאנשים בעל ראייה חדה ביותר.
 גם לדבריו נמצא שישנה חובה להדליק בדבר שקוף שדרכו ניתן לראות את השמן והפתילה, והלא קיימא לן איפכא, שכן בקונטרס 'סוד הדלקת נר חנוכה' לרבינו יצחק סגי נהור (הנדפס ב'ספר הזכרון פחד יצחק' וב'צנונות' ח"ג, והועתק על ידי מהר"א אזולאי בספרו 'חסד לאברהם' מעיין שני נהר נח. ועיין על זה בספרנו 'הנחמדים מהב' פרק ה) פירט את הט"ו כלים הראויים לנר חנוכה באופן שכל הקודם מהם משובח, והראשונים הם כלי זהב וכסף, ואילו זכוכית נמצאת במקום

שהם מונחים למעלה מעשרים אמה.

לו יצויר שבכל מקום היה נמצא 'קיני עופות' או 'פסקי דארזא' בפחות מעשרים אמה הרי שברור שהמצאותם למעלה מעשרים אמה לא הייתה מושכת את העין, שהרי אם תופעה זו מצויה לו לאדם בכל מקום בהסתכלות רגילה אין לו כל סיבה להרים את עיניו למרום ולהתבונן בזה כשהוא למעלה מעשרים אמה.

ומעתה תנו דעתכם לחשוב האם דרך בני אדם להסתכל בנר חנוכה הנמצא למעלה מעשרים אמה: הרי נר חנוכה בימות החנוכה הוא דבר מצוי ורגיל, ובכל פינה שאדם פונה בטווח ראייה נורמלי של למטה מעשרים אמה הרי הוא רואה נרות המונחים לפרסומי ניסא, כך שאין סיבה לומר שנר חנוכה המונח למעלה מעשרים אמה ימשוך את העין מצד עצמו גרידא.

ונמצא מסברא זו שכל החיסרון הוא מצד הנר חנוכה גופיה, אולם באם נעשה אמלתרא צדדית לנר חנוכה, אין כל סיבה שהאמלתרא לא תועיל להכשיר בדיוק כמו במבוי, שהרי האמלתרא עצמה היא דבר שאינו מצוי ובכוחה יהיה להכשיר את הנר חנוכה.

חז"ל השבילו שאין זה מועיל

ובאופן אחר יש לומר שחז"ל ברוחב דעתם הבינו ששלהבת קטנה המרצדת למעלה מעשרים אמה אינה מושכת את העין של אדם המהלך בשוק, וזאת מבלי להיכנס לחילוק בין ימות החנוכה לשאר כל ימות השנה, אלא זו בלבד אמרו שאמלתרא המכשירה במבוי כמו 'קיני עופות' או 'פסקי דארזא' מושכת את העין ואילו האור הקטן של נרות חנוכה אינו מושך את העין.

ומכיוון שאין אנו יודעים מעצמינו לחדש

ומכוח חידושו זה שיש חובה לראות את השמן והפתילה הוא בא לתרץ את הקושיה: "ואם כן איך שהוא למעלה מעשרים אמה, נהי שהאור נראה למעלה מתוך החושך, אבל רק האור לבד אבל לא הפתילה והשמן והנר ומשום הכי פסולה למעלה מעשרים כמבוי בלי אמלתרא".

עולה לכאורה מדברי בעל 'עני בן פחמא' כי הסיבה שנר חנוכה עצמו אינו יכול לשמש כאמלתרא אינו מחמת כך שאמלתרא אינה מועילה בחנוכה אלא יש כאן סיבה צדדית המפריעה את הכשרות: העדר היכולת לראות את הפתילה והשמן, כך שאם נצליח להתמודד עם בעיה זו כמו אם ההדלקה תהיה בפתילה עבה ובכד שמן גדול ושקוף הרי שהנר חנוכה יהיה כשר מדין אמלתרא.

ובאותה מידה, אם נניח סביב הנר חנוכה אמלתרא של תאורה חזקה וברורה שתמשוך את העין ותאפשר מרחוק את ראית הפתילה והשמן – הרי שאמלתרא זו תכשיר את הנר חנוכה המונח למעלה מעשרים אמה.

נר חנוכה הוא דבר המצוי בחנוכה

ועלה ברעיוני להציע סברות נוספים בתירוץ הקושיה מדוע אין הנר חנוכה עצמו יכול לשמש כאמלתרא – סברות התקפים רק בנר חנוכה עצמו ולא באמלתראות לצידו.

ייתכן לומר שכוחה של האמלתרא במבוי למשוך את העין נובעת מהחידוש שבה ומעצם היותה דבר לא שגרת, שכן דרך העולם שכל דבר שאינו מצוי ושכיח תופס את תשומת ליבם של האנשים. ומכיוון שכן יכולים 'קיני עופות' או 'פסקי דארזא' שהם חזון שאינו נפרץ כל כך למשוך את העין ולהביא את האנשים להבחין על ידם שעד כאן זה רשות הרבים ומכאן ואילך זהו מבוי, למרות

התשיעי, כשכמעט כולם הם כלים אטומים שלא ניתן לראות דרכם את השמן.

ומלבד זאת שהדבר קשה מסברא מכמה טעמים הרי שעצם הקביעה כי חובה שתהיה פתילה אינה ברורה מעיקר הדין, כפי אשר האריכו בזה ורבותינו האחרונים כלפי הדלקת נר חנוכה בגאז ואכמ"ל בזה.

נימא הכי דכל שיש אמלתרא תהיה כשירה אפילו למעלה מעשרים משום דמיסתכלי בה אינשי אפילו למעלה מכ' ואיכא הכירא כמו שפירש"י שם.

מיהא יש לומר כמו שכתבתי בס"ד בחידושי שם דבסוכה לא מהני אמלתרא משום דדווקא במבוי דצריך היכר ואין נפקא מינה בין אם ההיכר הוא מגוף הקורה או על ידי דבר אחר - הוא דמועיל ביה אמלתרא דמיסתכלי בה אינשי, מה שאין כן בסוכה דצריך להיות שליטת עין בהסכך דווקא אינו מועיל כלום מה שישלוט העין על ידי האמלתרא כיון דלא הוי הידיעה בגוף הסכך. והוא הדין די"ל הכי גם לענין חנוכה דאינו מועיל מה שישלוט עינא בהאמלתרא כיון דצריך להיות שלטא בו עינא בגוף הנר חנוכה"51.

התנבא כאן בעל 'זכרון ישכר' בסגנון אחד כסברת השפת אמת בסוכה, שכן כך כזכור חידש השפת אמת שדווקא במבוי שייך להשתמש עם ההיתר של אמלתרא כי עיקר המכוון הוא התוצאה הסופית להכיר את ההבדל בין רשות הרבים להמבוי, אולם בסוכה הרי צריכה להיות הידיעה על ידי הסוכה עצמה - "דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו, ויש לומר דעל ידי אמלתרא לא שייך להיות נקרא 'למען ידעו'"52, וזהו בדיוק מה שחידש בעל 'זכרון ישכר': "בסוכה דצריך להיות שליטת עין בהסכך דווקא, אינו מועיל כלום מה שישלוט העין על ידי האמלתרא כיון דלא הוי הידיעה בגוף הסכך"53.

אימתי הנר חנוכה עצמו ימשוך את העין, כמו בפתילה עבה וכיוצא בזה, הרי שאכן בכל מקרה לא יוכל הנר חנוכה להכשיר את עצמו מדין אמלתרא, אך עדיין ייתכן שאם יניחו על יד הנר חנוכה אמלתרא של 'קניי עופות' תכשיר האמלתרא את הנר חנוכה גם כשהוא גבוה למעלה מעשרים אמה, כמו שהיא יכולה להכשיר את המבוי.

ובדומה לזה ייאמר כי לעולם גם נר חנוכה המונח למעלה מעשרים אמה מושך את העין כמו כל אמלתרא במבוי, אלא שפשיטא שאם הוא מונח למטה מעשרים אמה הרי הוא מושך את העין יותר, ומכיון שחז"ל חפצו להרבות את פרסום הנס הם לא הסכימו להסתפק במועט - בנר חנוכה המונח למעלה מעשרים אמה, אלא בפרסומי ניסא גדול יותר שהוא על ידי נר חנוכה המונח למטה מעשרים אמה.

ואף כאן ייתכן היה לומר שאמלתרא באופן שתגרום פרסומי ניסא, בדומה להדלקת הנר למטה מעשרים אמה, ייתכן שתכשיר את הנר כשהוא מונח למעלה מעשרים אמה.

סברת השפת אמת נאמרת גם בחנוכה

וכנגד מה שהעלינו עד עתה סברות להכשיר נר חנוכה על ידי אמלתרא לצידה, אינה ה' לידי למצוא התייחסות קדומה יותר לשאלה זו של האם תועיל אמלתרא להכשיר נר חנוכה למעלה מעשרים אמה, והיא שוללת הכשר שכזה מכח הסברא.

כך כותב הגאון רבי ברוך יצחק ישכר הלוי לוונטאל אב"ד פולטוסק בספרו 'זכרון ישכר'50: "דהנה יש להעיר.. דגם בנר חנוכה

50 'זכרון ישכר' פיעטקוב תרצ"ג, בקונטרס 'זכרון יעקב' עמוד 33.

51 ושוב הוא מזכיר סברא זו גם בתחילת מסכת עירובין.

52 והגם שלעיל הערנו על דברי השפת אמת, אין זה אלא כלפי מה שהוא צמצם את גבולות ה'למען ידעו' וסבר 'דצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו' דווקא, אולם עצם יסודו שההיכר על ידי דבר אחר אינו מועיל בסוכה בוודאי שנאמנו דבריו בזה וכפי שהארכנו לעיל.

53 והוא אף מביא את אותה ראייה מדברי רש"י: "ואפשר דזה שכתב רש"י שם בסוכה דטעמא דידה דאורייתא כדאמרינן התם מלמען ידעו דורותיכם, והוא להורות הטעם דלא מהני בה אמלתרא משום דכתיב למען ידעו דקאי על הסכך גופא ולא סגי בה ידיעה על ידי דבר אחר".

למטה מעשרים אמה⁵⁶.

***

חידוש רבינו יואל הלוי

אספקלריא נוספת שיש להתבונן דרכה על הדין של אמלתרא בחנוכה הוא חידושו המפורסם של רבינו יואל הלוי שהובא לידינו על ידי בנו - בעל הראבי"ה⁵⁷: "וקבלתי מן רבינו אבא מורי: הני מילי בימיהם שהיו מניחין מבחוץ אבל לדין שמניחין מבפנים אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה כדאמרי בסוכה [אבל] דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה [דהא] שלטא ביה עינא"⁵⁸.

רבינו יואל לוקח את הכלל שכבר הזכרנו אותו לעיל והוא שהסוברים שפסול סוכה למעלה מעשרים אמה הוא משום היכר שלא שלטא בה עינא בכל זאת הם מכשירים את

למרות שבסופו של דבר נודע לבעל 'זכרון ישכר' שתורף סברתו כבר מפורשת בשפת אמת, וכך הוא כותב בחלקו השני של ספרו⁵⁴: "וזכינו עתה לספר 'שפת אמת' וראיתי שחוכך בהא דלא מהני אמלתרא בסוכה כמו במבוי ועמ"ש בזה", הרי שזכינו בדבריו לתוספת חשובה ביותר והיא שכוחה של סברא זו יפה גם בנר חנוכה - שפרסום הנס עליו להיעשות דווקא במתכונת שקבעו חז"ל ושלא לסייעה באופנים אחרים⁵⁵.

כך שאם אכן החידושי הרי"ם הוא ששאל את שאלה זו על אמלתרא בחנוכה, ומאידך - הגה"ק מבענדין חתן השפת אמת שבוודאי שאל זאת, הרי שהיסוד של נכדו - חותנו השפת אמת שנאמר בסוכה מתרץ זאת להפליא כי כמו בסוכה שרצון התורה הייתה שהיכר יהיה דווקא על ידי הסוכה כך גם רצון חכמים בחנוכה היה שהפרסום ייעשה דווקא על ידי המתכונת שהם קבעו והיא הדלקה

54 בתחילת מסכת סוכה, ועוד יעוין מה שהרחיב בעומק הרעיון בזה בסוף מסכת סוכה.

55 רעיון מקביל לכך אצל חנוכה מטו בבי מדרשא בשם הגרי"ז מבריסק בנידון הא דאיתא (שבת דף כג א): "אמר רב הונא: הצר שיש לה שני פתחים - צריכה שתי נרות... משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי: כי היכי דבהאי פתחא לא אדליק, בהך פתחא נמי לא אדליק". וידועה הקושיה שאם כל סיבת ההדלקה השנייה היא משום החשד הרי שלכאורה יש לו פיתרון פשוט על כך והוא שבפתח אחד ידליק נרות חנוכה כדין ואילו על הפתח השני יתלה שלט גדול שיאמר שהוא הדליק בפתח השני.

ותירץ הגרי"ז מבריסק שפרסומי ניסא' של חנוכה אינו יכול להיעשות כי אם באופן של הדלקת נרות חנוכה, שהרי פשיטא שאין אדם יכול לומר שהוא מצא דרך יותר טובה לפרסם את הנס מאשר להדליק נרות חנוכה על ידי שהוא יתלה שלטים גדולים וכיוצא בזה, כי זהו האופן שקבעו חז"ל לקיום המצוה ואין בלתי. ולכן גם כאן לא יכול להועיל כל פתק שיאמר שהוא הדליק במקום אחר.

והיסוד העולה מדבריו הוא כי אדם שהדליק נרות חנוכה, אלא שיש בזה חסרון שבבית ישנו עוד פתח וחסר בפרסום הנס, אין מועיל לו עצות ופתרונות כדי להסב את תשומת הלב אל הנרות שהדליק, ואם כן לכאורה כך בדיוק גם עלינו לומר שאם הדלקת נרות החנוכה לא נעשתה כתקנת חז"ל שקבעה את ההדלקה למטה מעשרים אמה, הרי שלא יועילו כל עצות ופתרונות של אמלתראות וכיוצא בזה והוא לא יצא ידי חובתו.

56 ובה אמרתי תרץ את קשיית הראשונים שכבר הבאנו לעיל על דברי הגמרא: "אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה רבי נחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי" שלשם מה תנא כי ורכלא מונה את סוכה ומבוי שאף בהם פסול למעלה מעשרים אמה. ולהאמור כאן ייתכן שהגמרא רוצה להדגיש שר חנוכה יש לו צד שווה עם סוכה וצד שווה עם מבוי, שאם כי נכון שר חנוכה דומה למבוי בכך שהפסול של שניהם הוא משום היכר (ואילו סוכה הוא מדין 'דירת עראי'), מכל מקום הוא גם דומה לסוכה שיש בה דין של 'למען ידעו' שצריך להיכיר את הנס דווקא על ידי האופן שחכמים קבעו של ישיבה בסוכה, ואף בחנוכה צריך לפרסם את הנס באופן שחכמים קבעו (בשונה ממבוי שאין חילוק באיזה אופן נעשה ההיכר).

57 'ראבי"ה' הלכות חנוכה סימן תתמג.

58 יצוין כי הראבי"ה עצמו מסייג מחידושו של אביו והוא כותב: "ובעניי נראה שיש לחלק למבין" אך הוא אינו מסביר את החילוק, וראה להלן מה שנרחיב בחילוקים השונים שנאמרו בזה.

נתחיל איפוא עם דעת רבינו יואל עם הסברים שונים שנאמרו בדעתו, ולאחר מכן נדון בדעות החולקים, כשזוהי נעלה את היוצא לנידון דידן⁶¹.

הקושיות בשיטתו

כתבו רבותינו בעלי התוספות על דין זה שדפנות מגיעות לסכך מישלט שלטא ביה עינא⁶²: "ולא דמי לנר חנוכה וקורת מבוי, דלא חשיב היכר למעלה מעשרים אע"פ שהקורה על גבי כתלים היתה קורה טפח לא שליט בה עינא כמו בסוכה דרחבה טובא"⁶³.

תוספות למעשה שואלים הן על נר חנוכה והן על מבוי, מדוע שלא יועיל בהם העצה של 'דפנות מגיעות' ואילו תשובתם ניתנת רק כלפי מבוי – דשאני סוכה ממבוי, שהסכך של הסוכה רחב ולכן שולטת בו העיץ ואילו קורת

הסוכה באופן של 'דפנות מגיעות לסכך'⁵⁹, ומשתמש בו כלפי חנוכה – שאף שר חנוכה פסול למעלה מעשרים אמה הרי שעצה זו של 'דפנות מגיעות' מועילה להכשירה שכן על ידי זה שלטא בה עינא – אלא שהוא מדגיש שעצה זו מועילה דווקא כשהוא מדליק בתוך הבית⁶⁰.

עצה זו של 'דפנות מגיעות' הנאמרת כלפי היכר בסוכה היא למעשה אותה עצה של 'אמלתרא' הנאמרת כלפי היכר במבוי, ושני העצות פועלים למעשה את אותה פעולה של שלטא בה עינא. ואם מקודם ביררנו את העצה של אמלתרא כלפי סוכה הרי שעלינו לבדוק את העצה של 'דפנות מגיעות' כלפי מבוי; וכשלב שני, עלינו להתקדם וללכך את סברות שניהם כלפי חנוכה.

59 למרות שרבינו יואל משה את הלכות סוכה לחנוכה לענין זה של 'דפנות מגיעות לסכך' בכל זאת ברור שכלפי הלכה למעשה אין היתר זה מועיל כי אם בחנוכה שפסולה משום היכר ולא בסוכה שפסולה מדין דירת עראי, והוא הסכמת כל הפוסקים. אלא שעד למסקנא זו קיימת אי בהירות מסויימת כלפי מה שהביא ה'דרכי משה' כהגה"ה על דברי הטור: "כתב מהר"א מפרגא: היינו למ"ד דסוכה גבוה יותר מ'כ' אמה פסולה משום דלא שלטא ביה עינא ולכן אם הסכך מגיע לדפנות כשר והיא סברת רבה, אבל לדין דק"ל כרבא דאמר טעמא דפסול משום דהוי דירת קבע ואנן בעינן דירת עראי בכל ענין פסול וכן פסק הספר לעיל סי' תרל"ג".

והגאון בעל שו"ת 'פנים מאירות' (ח"א סי' מז) הוה סבירא ליה שכוונת מהר"א מפרגא הייתה לומר שלהלכה לא יועיל עצת רבינו יואל גם אצל חנוכה, והוא משיג על זה בחריפות: "ולפי משמעות משמע שהשיג על ר"י הלוי דגם לענין חנוכה אפילו מגיע לנר חנוכה לא מהני. ונפלאתי מאוד, דאנן קי"ל כרבא דטעם משום דירת ארעו מ"מ לא פליג רבא ארבה לענין הטעם דעד כ' אמה לא שלט ב' עינא, ואם המחיצות מגיעות לסכך שליט ב' עינא דבדבר כזה כ"ע מודו, אלא כדאמרין בגמרא כולהו כרבא לא אמרי האי ידיעה לדורות א"כ סברי דלא קפדה התורה אראית הסכך, אבל גבי חנוכה דכ"ע מודו תלוי בראית הנירות משום פרסומא ניסא א"כ כי היכי דגבי סוכה אם הדפנות מגיעות לסכך אפילו למעל' מ'כ' כשירה הוא הדין בנרות חנוכה בפנים".

אולם האמת היא שאף כוונת מהר"א מפרגא לא הייתה כי אם כדברי הפנים מאירות, אלא שהדגיש לבל נטעה לומר שרבינו יואל פסק להלכה שפסול סוכה הוא משום היכר ולכן כתב שכל מה שהביא רבינו יואל לא היה מעצם ההלכה בסוכה כי אם רק את היסוד של שלטא ביה עינא היכא שדפנות מגיעות לסכך, והסבר זה בדברי מהר"א מפרגא מפורש בדברי הב"ח והפרי חדש על אתר.

ויתכן שהפנים מאירות שלא הבין כן הוא מפני דהוה קשיא ליה כמו שהקשה בשו"ת 'התעוררות תשובה' (ח"ג, בחידושי שו"ע על אתר) לשם מה בכלל היה צריך הדרכי משה להביא כאן את דברי מהר"א מפרגא שאין להם כל שייכות להלכות חנוכה.

60 ולהלן יבואר טעם החילוק מדוע זה רק מועיל בתוך הבית.

61 שוב ראיתי בשו"ת 'משיב שלום' (פייגנבוים, בילגוריי תרצ"א. סי' ט אות ג) הכותב: "מה שחקר אם מהני אמלתרא לנר חנוכה, עיין בטור וב"י ושו"ע או"ח סי' תרעא וט"ז שם סק"ה ובשאר אחרונים, ותליא הא נמי בפלוגתא זו", וכאן זכינו לסדר הדברים היטב מכל השיטות אשר הראה מקום להם, אלא שבמסקנא דידן אין זה תלוי במחלוקת כי אם לכולי עלמא יועיל אמלתרא בנר חנוכה.

62 סוכה דף ב ב ד"ה וכיון.

63 וכן הקשו ותירצו עוד רבים מהראשונים.

יועיל העצה של 'דפנות מגיעות לסכך' בעוד שלכאורה עצה זו יעילה גם כשהוא מדליק מחוץ הבית וקירות הבית החיצוניים מגיעים עד הנרות.⁶⁷

הסבר הפנים מאירות

"והרבה גאונים רצו לישיב דברי רבינו יואל הלוי ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם, ובטחתי בחדר עליון במקום הניחו לי אבותי להתגדר בדברי הר"י הנ"ל" – כך כותב בעל שו"ת 'פנים מאירות'⁶⁸ בבואו לתרץ את שיטת רבינו יואל, והוא עושה זאת כמין חומר עם סברא המחלקת בין סוכה למבוי⁶⁹, והיא שסוכה עשויה ונועדה לשיבה בתוכה ולכן כשהדפנות מגיעות לסכך יש בה תרתי לטיבותא ובצירוף שניהם – האדם רואה ומכיר בסכך, אולם במבוי שמהלכים בו ואין דרך המהלך להביט למעלה, לא מועילה העצה של 'דפנות מגיעות' כי עדיין אין זה מספיק להיכר אם אין יושבים שם.

ואם זהו החילוק בין סוכה למבוי – מובן היטב מדוע נר חנוכה שהדליקו למעלה מעשרים אמה בתוך הבית, דומה לסוכה ולא למבוי. שהרי כל החיסרון במבוי הוא שמהלכים בו ולכן לא מועיל בו העצה של

מבוי היא קצרה ואין שולטת בו העין; אם כי ההיגיון אומר שכוונת תוספות הייתה לתרץ באותה מידה גם את נר חנוכה שאף הוא אינו רחב ולכן אין מועיל בו העצה של דפנות מגיעות לסכך.⁶⁴

מחד גיסא, דבר ברור הוא שבעלי התוספות חולקים כאן על שיטת רבינו יואל בחנוכה – שרבינו יואל הכשיר 'דפנות מגיעות לסכך' בחנוכה כמו בסוכה, והתוספות כתבו שלא דמי הא להא⁶⁵, ומאידך גיסא ברור הוא שלגבי מבוי אין הם יכולים לחלוק זה עם זה שכן המציאות היא שכל קורת מבוי יש בה 'דפנות מגיעים'⁶⁶ ובכל זאת היא פסולה למעלה מעשרים אמה, ומוכח שעצת 'דפנות מגיעות' אינה מועילה אצל מבוי.

כך שבשלמא שיטת התוספות מובנת היטב שחנוכה הוא כמבוי מצד הסברא שהם אינם רחבים כמו סוכה. אולם דברי רבינו יואל תמוהים מאי שנא מבוי מסוכה – אם בחנוכה זה מועיל למרות שזה אינו רחב, מדוע איפוא זה אינו מועיל במבוי.

וביותר תמוהים דברי רבינו יואל מדוע הוא צמצם את שיטתו דווקא לאופן שבו הדליקו את הנר חנוכה בתוך הבית שרק אז

64 וכן היא הסכמת המפרשים בדברי התוספות.

65 וכן אכן מפורש בדברי הב"ח והפר"ח בשיטת התוספות.

66 השוה להא דאיתא (עירובין דף ח ב): "בעינן קורה על גבי מבוי", ונפסק להלכה ברמב"ם הלכות שבת פרק יז הל' כג.

67 ומסתברא מילתא שמכח קושיה זו הבין רבינו הטור שכוונת רבינו יואל היא שגג הבית הוא שפועל את ההיכר, ומתבנה זו הוא הקשה על דברי רבינו יואל שדימה חנוכה לסוכה (או"ח סי' תרעג): "ונ"ל שאין הנידון דומה לראייה, דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג, אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא מינא בגג שהוא עדיין למעלה ממנו בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי", כי אם לא כן הרי שקושיית הטור תמוהה ביותר שהרי מעולם לא הזכיר רבינו יואל שההיכר בא על ידי הגג כי אם שההיכר בא על ידי הסתכלות רצופה בדפנות, ואם כן אין כל סיבה שלא יועיל בנר חנוכה גם אם הוא לא נמצא בגג הבית; ועל כורחנו שהטור דייק מכך שעצתו של רבינו יואל נאמרה רק בפנים הבית שבוודאי ההיכר בא על ידי הגג.

68 שו"ת 'פנים מאירות' ח"א סי' מז. וככל החזיון הזה שכתב הפנים מאירות ראיתי שכתב גם הגאון בעל בית הלוי בחידושו לחנוכה, והגם שהבית הלוי הזכיר כמה פעמים בספריו את דברי הפני מאירות (ראה שו"ת בית הלוי סי' כו וסי' מד ועוד) ייתכן שלא ראה שכבר קדמוהו בזה.

69 מקור סברא זו הוא בגמרא בעירובין שם, אלא שהגמרא לא מקבלת חילוק זה כמה שהיא דנה שם, ואכן רבינו המאירי בבית הבחירה (עירובין דף ג א) שולל לחלוטין תירוץ זה כאן והוא כותב שאין לומר כך שהרי בגמרא מפורש שדינים שווה אע"פ שזה להילוך וזה לישיבה.

בכוחה למנוע הפרעת האוויר המזיק לעיניים כי אם בפנים הבית אבל מחוץ לבית עדיין האוויר מפריע, ולכן במבוי שהוא בחוץ אין זה מועיל וכן בנר חנוכה שהדליקו מחוץ לבית.

הסבר שלישי לפי המ"ז

והנראה להציע דרך שלישית בשיטת רבינו יואל בהקדם מה שמצאנו פקפוק נוסף בשיטתו, אשר אותו העלה הט"ז⁷³: "ותו נלע"ד דלא מסתבר כאן להכשיר בנר על ידי הדפנות, כי עיקר מצות הנר חנוכה היא בצאת הכוכבים כמו שכתב המרדכי, וכל שהוא גבוה למעלה מכ' אמה אין העין הולך שם דרך הדפנות, כי גם הדפנות עצמן אינם נראים בלילה ואור הנר מלמעלה אין שולט שם, כנ"ל נכון".

וייתכן שמהאי טעמא אכן לא הכשיר רבינו יואל בנר חנוכה אלא כמו בסוכה שהיכר בו של הדפנות מגיעות לסכך הוא גם בלילה מחמת שהרגילות היא שהאור דולק בו כדי שיוכלו לגור בסוכה, ועל ידי האור הדולק בתוך הסוכה מכירים בסכך ובדפנות, וכך גם בנר חנוכה אין ההיתר אלא במדליק בתוך הבית שהרגילות היא שיש בו אור ומכירים בדפנות ובנר חנוכה⁷⁴; ומהאי טעמא ממש

'דפנות מגיעות', אולם נר חנוכה בתוך הבית הרי הוא כמו סוכה שיושבים בו ולפיכך מועילה בהם העצה של 'דפנות מגיעות' כדי שישלוט בזה העין.

ולפיכך לא אמר רבינו יואל את דינו כי אם במדליק בתוך הבית שבזה אכן המקום נועד לשיבה ועל ידי שה'דפנות מגיעות' לגג ישלוט העין בנר חנוכה, אולם במדליק בחוץ אין די בכך שה'דפנות מגיעות' כיון שזה נועד להליכה ושוב אין העין שולטת בנר חנוכה⁷⁰.

הסבר מהר"א אבוהב

הסבר אחר בשיטת רבינו יואל כותב מרן ה'בית יוסף' על אחר: "מצאתי כתוב בשם מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל: נראה לי שסברת רבינו יואל⁷¹ שכשיש בכאן אוויר, האוויר הוא מזיק לעיניים ואין האדם יכול להביט למעלה כל מה שירצה, ולזה הביא ראיה מסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים כשרה ושולט בה עינא"⁷².

ואם כי אין הדברים מפורשים בו, הרי שיש להוסיף שגם להסבר זה מיושבים שני הקושיות שהצענו כאן, הן מה החילוק ממבוי והן מדוע זה מועיל רק בפנים ולא בחוץ. והוא שאכן העצה הזאת של 'דפנות מגיעות' אין

70 ולתירוצו המחזור של הפנים מאירות ישנה משמעות הלכתית מעניינת ביותר, דהנה יש להסתפק במדליק נר חנוכה למעלה מעשרים אמה על קיר הבית מבחוץ אלא שמעל הנר חנוכה ישנה גזוטרטא (ובלשונינו: מרפסת) רחבה המאילה עליה והיא כעין גג לה, האם דינו כמדליק בתוך הבית שמועיל בה העצה של 'דפנות מגיעות' שהרי יש כאן גג מעליה, או שמא עדיין דינו כמדליק בחוץ.

ואם כי בהשקפה ראשונה בדברי רבינו יואל נראה שדינו כמדליק בתוך הבית שהרי הדפנות מגיעות לגג ויש היכר שישלוט בו העין, אולם ברור שלאחר חידושו המוכרח של הפנים מאירות לא יחא דינו כי אם כמדליק בחוץ ואין כל חילוק אם יש גג מעליו או לא, שהרי בחוץ אין את המעלה שהמקום עשוי לשיבה. ודון מינה ומינה גם להסברים הנוספים שהבאנו בדברי רבינו יואל שאכן גם לשיטתם לא יועיל כשהדפנות מגיעות לגג גזוטרטא בחוץ.

71 וסברה זו שהזכיר מהר"א אבוהב כבר הובאה בחידושי רבינו יהונתן מלוניל (בריש מסכת סוכה): "ומיירי שאין דפנות מגיעות לסכך אלא שיש להן גובה עשרה טפחים גוד אסיק מחיצתה וכיון שאוויר יש בין הדפנות והסכך - האוויר מזיק לעינים, ולא מיבעיא כשאין בה אלא שיעור סוכה קטנה שאין העין שולט בה מרוב גובהה מפני האוויר המפסיק בין הדפנות והסכך".

72 ועם סברא זו סיים הבית יוסף שמתורצת גם קושיית הטור עליו: "ובזה נראה שאין מקום לקושיית המחבר", ועיין בב"ח.

73 'ט"ז' או"ח סי' תרעא ס"ו.

74 וראה ב'חמד משה' (סי' תרע"א סק"ו) שאף הוא תירץ את קושיית הט"ז בכך שבסוכה דולק אור ועל ידה ניתן להכיר בדפנות ובסכך, יע"ש מה שהאריך בנידון דידן.

ומסתברא מילתא שמחלוקת זו בקורת מבוי הרחבה שבעה תהיה גם בנר חנוכה שתדלק בכלי גדול רחב שבעה, שלהרשב"א יהיה הנר כשר ואילו לר"ן יפסל משום 'לא פליג'.

חילוק הריטב"א

מלבד הסבר זה שהציגו בעלי התוספות לחלק בין סוכה למבוי [ונר חנוכה] לעניין זה האם מועיל בהם העצה של 'דפנות מגיעות' מצאנו דרכים נוספות אשר הראשונים סללו כדי לחלק בזה.⁷⁵

רבינו הריטב"א כותב⁷⁶: "אלא עיקר הפירוש, דאע"ג דכל למעלה מעשרים אמה אין דרך להגביה עיניו, מכל מקום כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעריבין ושלישית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוסה ועומד תחת קירוי אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך, וכן פי' מורי רבינו נר"ו".

הוי אומר: לא הדפנות עצמם המגיעות לסכך הם שמכשירים את הסוכה אלא כל ההוויה הכללית בסוכה, שכשאדם נמצא במקום סגור כראוי, מוקף מחיצות והמחיצות מגיעות לגג, הרי שבהכרח הוא יבחין ויכיר

אין מועיל עצה זו במבוי כיון שבלילה לא ניתן להכיר בדפנות המגיעות לקורה.⁷⁵

קורת מבוי הרחבה שבעה

וכל זה שכתבנו עד כה הוא לדעת רבינו יואל המכשיר נר חנוכה בעצה של 'דפנות מגיעות', אולם רוב הראשונים אינם סוברים כן, וכפי שכבר הזכרנו לעיל את דעת בעלי התוספות ודעימיה הסוברים כי אין העצה של 'דפנות מגיעות' מועילה בנר חנוכה, וזאת כיוון שבמבוי כמו בנר חנוכה אין הגג רחב כמו בסוכה.

והנה הפוסלים עצת 'דפנות מגיעות' למבוי סותמים ואינם מפרשים מה יהיה הדין באופן שגם קורת המבוי תהיה רחבה כמו הסוכה, ובזה אנו באים למחלוקת הראשונים, דהנה רבינו הרשב"א כתב⁷⁶: "כן יראה לי שאילו היתה רחבה שבעה אע"פ שאינה בריאה כשרה, שכל שרחבה שבעה העין שולטת בה", אולם רבינו הר"ן כתב כסברא הזאת ודחאה⁷⁷: "ולפי זה אפשר לומר דבקורה רחבה ז' אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה, אלא שאני חושש לומר דכיון דאין דרכה בכך אלא בטפח בלבד לא פלוג בה רבנן".

75 וראה בשו"ת פנים מאירות (שם) שדחה את קושיית הט"ז מכל וכל: "ולא זכיתי להבין דבריו והא מצות סוכה נמי בלילה כמו ביום אם כן לטעמא משום היכרא דסכך איך יוצא בלילה. ועוד, לדידיה נמי יקשה מנא ליה לומר דנר חנוכה שהניחה למעלה מכ' פסולה אבל עד כ' אמה כשר מנא ליה דבר זה דאין ללמוד כלל מסוכה ומבוי, אלא ברור הדבר כיון דמצותה ממששקע החמה אם כן ימולין לראות בתחילת הדלקה. ועוד י"ל דכך שיעורו חכמים דאף בלילה יכול לשלוט ראות עיניו של אדם עד עשרים, וביותר מעשרים אם הדפנות מגיעות לסכך שגר יכול לראות בלילה כמו דבר אחר ביום".

והנה על קושייתו הראשונה (אשר כדכותיה גם הקשה ביחמד משה' שם) יש לתרץ בדעת הט"ז חילוק פשוט שכן סוכה מצויתה הן ביום והן בלילה ולכן די בהיכר ביום, אולם מצות נר חנוכה הוא רק בלילה כך שאם לא עכשיו אימת. ומצאתי להגאון היעב"ץ בספרו 'מור וקציעה' (או"ח סי' תרעא) שכתב מדיליה כדברי הט"ז, ובתוך הדברים הטעים את חילוק זה מסוכה שמצותה גם ביום, והוא מסיים שלאחר מכן מצא את דבריו בט"ז, וע"ש מה שעוד האריך לסלסל בזה.

76 'עבודת הקודש' בית נתיבות שער א סימן ג אות ד, וכן הוא ביחידושי הרשב"א עירובין דף ג א ד"ה ומהא.

77 'יחידושי הר"ן' עירובין דף ג א.

78 הן הריטב"א והן המאירי שדבריהם יובאו עתה מזכירים את ההסבר הקודם שקורת המבוי אינה רחבה כי אם טפח, והסיבה שהם אינם מסכימים עם זה היא בשל השאלה שעליה דנו מקודם היכי ליהוי דינא כשהקורה רחבה שבעה, שהריטב"א כותב: "ודוחק הוא לומר דשאני התם שאין הקורה רחבה אלא טפח", והמאירי כותב: "והוציאו מזו שאם היתה רחבה שבעה אפילו דקה שאין ראויה לקבל אריח כשרה ואינו צריך למעט. ואני תמה אם כן היאך נשמט התלמוד מלהזכירם".

79 'יחידושי הריטב"א' סוכה דף ב ב.

ולפיכך בכל מבוי שאין הקורה נמצאת על דפנות נאות אין הדפנות מועילות להכשירם. ומסתברא מילתא שהוא הדין יהיה בחנוכה כמו במבוי שאם הדפנות יהיו רגילות לא יועילו הדפנות להכשיר את הנר חנוכה.

אבל מכלל לאו אתה שומע הן – חידוש הלכה למעשה שדין אמלתרא לא נאמר רק במבוי כי אם גם בסוכה, ומפורש ביה להדיא לפשוט את ספיקו של השפת אמת שאכן אמלתרא מועיל בסוכה, ופשוט שהוא הדין גם יהיה בנר חנוכה שאמלתרא תועיל להכשיר אותה.

אין חיסרון בסיוע צדדי

חשוב כאן להדגיש שבמהלך כל השקלא וטריא שדנו רבותינו הראשונים בדין האם 'דפנות מגיעות' מועיל להכשיר בנר חנוכה, לא הוזכר כלום מהטיעון ומהסברא שפירסום הנס עליו להעשות דווקא באופן שציוו חז"ל ולא על ידי אלמנטים צדדיים.

כזכור, כלפי סוכה העלה השפת אמת סברא לפיו חובת ה'למען ידעו' אינה יכולה להתקיים כשיש בה סיוע של 'אמלתרא', ועליה הקשינו שהרי מפורש שמועיל הסיוע של 'דפנות מגיעות לסכך', והעלינו לחדש כעין דברי השפ"א ולומר שהפסול הוא דווקא

שהוא נמצא תחת סכך. כך שבמבוי שכל ההוייה הכללית אינה שייכת בו אין כל טעם שה'דפנות מגיעות לקורה' יכשירו את המבוי. סברא זו כוחה יפה לכאורה גם בנר חנוכה, שכן כשם שבמבוי אין כל טעם להכשיר אותו עם 'דפנות מגיעות' כך גם באותה מידה בדיוק אין זה שייך בנר חנוכה, שכן עצה זו מתאימה אך ורק בסוכה.

חידושו של רבינו המאירי

גם רבינו המאירי עוסק בעניין זה, ובדבריו מצינו חידוש עצום ביותר והוא שכל דין 'דפנות מגיעות לסכך' האמור בסוכה אין הוא למעשה כי אם הדין של אמלתרא הנאמר במבוי⁸⁰: "אלא שזו של סוכה אני מפרש בה שמתוך נויין שבה אדם נותן עיניו בכותל, ואינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשהוא מביט בראש הדופן החמובר לסכך קצה הסכך הסמוך לו נראה עמו וישיבתו תחת הסכך ניכרת לו".

וזכינו בדברי המאירי לחידוש נורא, שכל דין זה של 'דפנות מגיעות לסכך' בסוכה הוא למעשה מושג נרדף של 'אמלתרא' במבוי, שכשם שאמלתרא מכשירה את המבוי כי האדם מתבונן בה ובכך הוא מבחין במבוי, כך גם ב'דפנות מגיעות' – מחמת נוי הדפנות⁸¹ האדם מתבונן בהם ומבחין בסכך.

80 'בית הבחירה' עירובין דף ג א.

81 נראה לכאורה מדברי המאירי כי הוא מניח כדבר פשוט שבכל סוכה ישנו נוי סוכה, ומשמע מזה שדין דפנות מגיעות לסכך עדיין צריך יחד עימו כתנאי קודם למעשה שיהיה בסוכה נוי סוכה. והנה לגודל החידוש בזה היה מקום לומר שהמאירי סובר שעצם המציאות שהדפנות מגיעות לסכך הוא דבר נאה, והיינו האמלתרא. אולם פשיטא לי שאי אפשר לומר כן מחמת הדברים המפורשים במקבילת דברי המאירי בספרו 'חדושי המאירי' (מהדורת הגרשו"ו בריוודא בהוצאת מה"ק): "ואנן מתרצינן דבסוכה היינו טעמא משום דבסתמא דפני הסוכה מצויירין ומעטרין אותן בקרמין ובנויין ויוצאים חוץ לכותלים מבחוץ, ומתוך חרוש אותן ציורין שלטא ביה עינא לסכך, אבל מבוי שאין בדפנות שום חרוש לא מהני בלא אמלתרא או צורת פתח" וע"ש עור - ומפורש כאן שהכוונה לנוי סוכה שרק מחמתה מכשירים בדפנות מגיעות לסכך, ונראה כי אכן אם לא יהיה בסוכה נוי סוכה לא יוכלו להכשיר בה בדפנות מגיעות לסכך.

ובאותו ענין: כמדומני שלפנינו המקור הקדום ביותר על כך שכל תפוצות ישראל ללא יוצא מן הכלל נהגו לקשט את סוכותיהם בנוי סוכה, שהנה דעת המאירי היא שהכשר דפנות מגיעות לסכך בסוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה היינו דווקא כשהסוכה יש בה נוי סוכה, והנה סמוך ונראה לשיטתו זה מביא המאירי שיטה אחרת שחידשה דין כלשהוא בהלכות דפנות מגיעות לסכך, והוא דוחה זאת בטענה מדוע הגמרא לא הזכירה חידוש זה (כפי שהעתקנו דבריו לעיל); ולכאורה טענה זו קשה גם על שיטתו כאן מדוע הגמרא כלל אינה מזכירה את התנאי המהותי הזה של נוי סוכה. אלא מוכרח מכאן שכבר באותם הימים נהגו כולם לקשט ולפאר את סוכותיהם, כך שהתנייה זו הייתה אך למותר, וזה חידוש.

בסוכה ואף מדברי שאר הראשונים מוכח שהם אינם מסכימים עם סברת השפת אמת לפסול.

בנר חנוכה – דעת בעל 'זכרון ישכר'
 שאינו מועיל מחמת סברא והיא כסברת השפת אמת שמדברי הראשונים נראה שאינם מסכימים עימה. גם דעת הגרש"ז אויערבאך היא שאינו מועיל, והוכחתו מכך שנר חנוכה עצמו אינו משמש כאמלטר, אלא שהוכחתו אינה מוכרחת שכן ייתכן שבנר חנוכה עצמו ישנם סיבות אחרים. אולם מדברי בעל 'עני בן פחמא' נראה שבאם מבחינים בפתיחה ובשמך מהני אמלטר להכשירו. ומדברי המאירי משמע לכאורה שהוא מתיר 'אמלטר' בכל עניין, בדיוק כפי שהתיר בסוכה. ויש לדון כלפי 'אמלטר' גם כהמשך לנידון הבא של 'דפנות מגיעות' וכדלהלן.

עצה זו של 'דפנות מגיעות' מועילה בסוכה ואינה מועילה במבוי – לדברי הכל. בנר חנוכה היא שנויה במחלוקת שהשלכותיה נוגעות גם לדין 'אמלטר': לרבינו יואל מועיל העצה של 'דפנות מגיעות' רק כשמדליק בתוך הבית, והוצעו שלושה הסברים מדוע זה אינו מועיל מחוץ לבית.

לחידושו זה של רבינו יואל ברור שכשם ש'דפנות מגיעות' מועיל בנר חנוכה כך גם 'אמלטר' יועיל בנר חנוכה, כי אין כל חילוק בין שני עצות אלו שמטרתם היא אפשרות להיכר. ולא זו בלבד אלא שאם רבינו יואל הגביל את חידושו ב'דפנות מגיעות' דווקא למדליק בתוך הבית, הרי ש'אמלטר' יועיל אפילו למדליק בתוך הבית.

וראיה מוכחת לכך היא שהרי 'אמלטר' מהני כדי להכשיר קורת מבוי, והרי כל החסרונות שהצענו לעיל בהסבר מדוע העצה של 'דפנות מגיעות' אינן מועילות במבוי אין בכוחם להפריע את ההכשר של אמלטר

מסיוע צדדי אולם הדפנות הם חלק מהסוכה. וכן הבאנו את דברי הגאון בעל 'זכרון ישכר' שכתב את סברת השפת אמת גם כלפי חנוכה, שחובת פרסום הנס היא דווקא במתכונת שקבעו חז"ל, ואף בה אסור לסייע באופן צדדי.

אלא שמדימוי זה שדימו הראשונים את סוכה לנר חנוכה מוכח להדיא שאין סברא זו נכונה, שהרי בחנוכה ברור שאין הדפנות והכותל חלק מהמצוה ובכל זאת סבר רבינו יואל שהגם שנר חנוכה למעלה מעשרים אמה פסול מכל מקום אם הדפנות מגיעות אליו הרי הוא כשר. וגם הראשונים שחלקו עליו לא כתבו טעם זה אלא שהוא פסול מטעם שאין הגג רחב כמו בסוכה או מטעמים אחרים, ולא עלה על דעתם לומר שיש ריעותא בכך שהדפנות עוזרות לפרסום הנס⁸².

ועל כורחנו שאין כל חיסרון בכך שיש סיוע צדדי לפרסום הנס, ואם בסופו של דבר הוא מדליק את נר חנוכה כתקנת חז"ל או שהוא יושב בסוכה כדין התורה, לא אכפת לן אם הפרסום הנס או ה'למען ידעו' נעזר בדברים צדדיים כמו 'דפנות מגיעות' או 'אמלטר'.

תבנא לדינא

ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא נסכם את כל היוצא לנו עד עתה בדין 'דפנות מגיעות' ובדין 'אמלטר' האם זה מועיל להכשיר בלמעלה מעשרים אמה, הן בסוכה (אליבא דרבה ודלא כהלכתא) הן במבוי והן בנר חנוכה.

עצה זו של 'אמלטר' מועילה במבוי – לדברי הכל; בסוכה – נסתפק בה השפת אמת, כשבפשוטות הוא מניח שזה מועיל, אלא שהוא מעיר על כך בסברא שיש חיסרון ב'למען ידעו'. ובמאירי מפורש שאכן מועיל אמלטר

82 וביותר מוכרח מדברי המאירי המבאר שענין 'דפנות מגיעות' הוא מדין 'אמלטר' ומפורש להדיא שלא כסברת

השפת אמת.

שהכשיר במבוי באופן של 'דפנות מגיעות לקורה הרחבה שבעה' האם גם ישכיר בנר חנוכה אם ידליק בכלי גדול מאוד ובפתילה עבה ביותר. ואף לדברי בעל שו"ת 'עני בן פחמא' יש להכשיר כשיכיר השמן והפתילה.

הלכה למעשה

השתא דאתינן להכי נתנה ראש ונשובה להוציא הלכה למעשה באמלתרא לנר חנוכה: נר חנוכה עצמו אינו יכול לשמש כאמלתרא, ולכן הוא פסול למעלה מעשרים אמה. אולם אם לצד הנר חנוכה הגבוה למעלה מעשרים אמה ישנה אמלתרא המושכת את העין בוודאי יש בכוחה להכשיר את הנר חנוכה.

ומכאן מודעה רבא לאורייתא להמדליקים בחלון ביתם הגבוה לבני רשות הרבים יותר מעשרים אמה, שבאם חפצם לצאת ידי חובת פרסום הנס לכולי עלמא⁸⁵, עליהם להוסיף אמלתרא לצד הנר חנוכה, וזאת על ידי תאורה מושכת את העין וכיוצא בזה, ובכך תשלוט בזה עין בני רשות הרבים בנר החנוכה ויקיים המצווה בהידורה.

במבוי, ועל כורחנו שאמלתרא מושכת את העין ומביאה היכר למרות כל החסרונות, ואם כן גם בנר חנוכה אין כל סיבה שאמלתרא לא תועיל גם במדליק מחוץ לבית.

גם לדעת החולקים על רבינו יואל וסוברים שאין 'דפנות מגיעות' מועילות בנר חנוכה, אין בטעמים שנתנו כל סיבה לומר ש'אמלתרא' לא תועיל, ושוב מאותה סיבה: הרי כל הטעמים שניתנו בזה נאמרו בעיקרם כדי להסביר מדוע במבוי לא מועיל העצה של 'דפנות מגיעות' ובכל זאת אנו רואים שלמרות הכל עדיין מועיל במבוי העצה של 'אמלתרא' ועל כורחנו שזה מושך את העין יותר מזה, ושוב אין סיבה שזה לא יועיל בנר חנוכה⁸³.

וכל מה שדיברנו כאן כלפי 'אמלתרא' בנר חנוכה אינו אלא באמלתרא שהיא לצד הנר חנוכה, ובנידון השאלה האם הנר חנוכה עצמו יכול להיות אמלתרא מצד שאורו מושך את העין, הרי שברור שבאופן רגיל אין הנר מצד עצמו יכול להיות אמלתרא מאיזה טעם שיהיה⁸⁴, אולם יש לודן לדעת הרשב"א

83 שוב ראיתי לאחד מרבני זמנינו בספר 'שלמי תודה' (חנוכה סי' טו אות ג) שנסתפק בדין אמלתרא בנר חנוכה: "ואם הדליק למעלה מכ' והניח אמלתרא [דבר היכר דמסתכלי בהו אינשין] צ"ע אי מהני כמו גבי מבוי דאמרינן בעירובין (ג א) דעל ידי אמלתרא שלטא ביה עינא, והכא נמי עי"ז איכא פרוסומי ניסא לבני רשות הרבים, או דווקא במבוי סגי אמלתרא כיון שביום איכא היכרא עי"ז, אבל בנר חנוכה דזמנה בלילה י"ל דליכא הכירא על ידי אמלתרא, וצ"ע". ותמהני עליו שלא הזכיר כלום שסברת חילוק זו העלה הט"ז כנגד שיטת רבינו יואל גבי דפנות מגיעות בנר חנוכה. והנה אף שהט"ז טען כן כלפי דפנות מגיעות, הנה כבר הראינו שלאמלתרא יש תוקף יותר שהרי היא מועילה גם במבוי בחשיכה. גם יצוין הבאנו לעיל שהפנים מאירות דחה את סברה זו של הט"ז מכמה אנפי. אולם אחרי ככלות הכל עדיין יש למצוא אמלתרא בנר חנוכה שתועיל גם אליבא דהט"ז והוא באופן שיניח אמלתרא מאירה כמו המצוי בזמנינו בשלטי תאורה המושכים את העין טובא על ידי אורם החזק.

ואחרי כתיב כל זאת ראיתי להגאון רבי משה שטרנבוך שכתב בפשטות כמסקנתנו כאן, בספרו 'תשובות והנהגות' (ח"ה סוס"י רכו): "ושמעתי שיש הדריים למעלה מעשרים אמה שנהגים להאיר את החלון שבו הדליקו את הנרות באורות צבעוניים וכדומה כדי למשוך את העין. ודומה לאמלתרא [שהיא קורה מצויירת במיני צבעונים ופתוחים] דאיתא בגמרא בעירובין ונפסק בשו"ע (שג סכ"ו) שכיוון שמושכת את העין והכל מסתכלים בה, יש היכר ומועיל גם כשהניחה לקורת מבוי למעלה מעשרים אמה, ואם כן הוא הדין כאן בנר חנוכה שיוצא המצווה כהלכתה".

84 וכבר כתבנו לעיל כמה טעמים בזה ומכולם העלינו שזהו חסרון רק בנר חנוכה עצמו ולא באמלתרא שלצידו.

85 ראה פרי חדש (סי' תרעא סק"ה): "ומ"ש 'מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים' דבר ברור הוא שאם החלון למעלה מעשרים אמה שמוניחה על פתח ביתו", והובא בפמ"ג (א"א אות ח') ועיין עוד במשב"ז (אות ה), וכך פסק בשער הציון (שם ס"ק מב): "אכן אם החלון גבוה מקרקע רשות הרבים למעלה מעשרים אמה ואין היכר לבני רשות הרבים, אז טוב יותר להניח בפתח [פתחי תשובה]"